

Bruxelles, 29.5.2019.
COM(2019) 260 final

**KOMUNIKACIJA KOMISIJE EUROPSKOM PARLAMENTU, VIJEĆU,
EUROPSKOM GOSPODARSKOM I SOCIJALNOM ODBORU I ODBORU REGIJA**

Komunikacija o politici proširenja EU-a za 2019.

{SWD(2019) 215 final} - {SWD(2019) 216 final} - {SWD(2019) 217 final} -
{SWD(2019) 218 final} - {SWD(2019) 219 final} - {SWD(2019) 220 final}

I. UVOD

U studenome 2015. Europska komisija utvrdila je **srednjoročnu strategiju za politiku proširenja EU-a**¹, koja obuhvaća njezin mandat. U ovoj se Komunikaciji razmatra napredak u provedbi politike proširenja do kraja veljače 2019. Predstavlja se postignuto, a istodobno se razmatraju i veliki izazovi s kojima se suočavaju zemlje koje žele postati države članice.

Zapadni Balkan

Strategija Europske komisije za zapadni Balkan² iz veljače 2018. snažno je potaknula napredak te regije na europskom putu. U njoj je potvrđena budućnost zapadnog Balkana kao sastavnog dijela EU-a. Ponovno je istaknuto da su izgledi za članstvo u EU-u utemeljeni na čvrstim, utvrđenim kriterijima u političkom, sigurnosnom i gospodarskom interesu same Unije. Potvrđen je znatan napredak regije i u reformama i u prevladavanju nasljeđa rata i sukoba. Međutim, kako bi te zemlje ispunile sve uvjete za članstvo, uključujući jačanje svoje demokracije, potrebne su ozbiljnije, sveobuhvatnije i uvjerljivije reforme u ključnim područjima, posebno u području vladavine prava, što uključuje borbu protiv korupcije i organiziranog kriminala, te u gospodarskim reformama, konkurentnosti, regionalnoj suradnji i pomirenju. Komisija je pozvala na znatno povećanje političke, tehničke i financijske potpore EU-a toj regiji, među ostalim putem šest vodećih inicijativa Strategije financiranih s 11,7 milijardi EUR pretprijetne pomoći za razdoblje 2014.–2020. Kako bi poboljšala poticajnu strukturu politike, Komisija je napomenula i da bi uz nužnu političku volju, provedbu stvarnih i održivih reformi te konačno rješavanje sporova sa susjednim zemljama sadašnji predvodnici u pregovorima o pristupanju 2025. mogli biti spremni za članstvo.

Na **sastanku na vrhu EU-a i zemalja zapadnog Balkana**, održanom u Sofiji u svibnju 2018., čelnici EU-a ponovno su potvrdili svoju neupitnu potporu europskoj perspektivi zapadnog Balkana, a partneri sa zapadnog Balkana ponovno su se obvezali da će to smatrati svojim čvrstim strateškim izborom. Čelnici EU-a postigli su dogovor o Izjavi iz Sofije i Programu prioriteta iz Sofije³, u kojima se navode nove mjere za pojačanu suradnju s regijom u ključnim područjima kao što su sigurnost, vladavina prava i migracije.

Čelnici EU-a poslali su prošle godine **jasne poruke** zemljama zapadnog Balkana. Odgovarajući na preporuke Komisije iz 2018. o otvaranju pristupnih pregovora s Republikom Sjevernom Makedonijom i Republikom Albanijom, Vijeće se u lipnju složilo da će pozitivno odgovoriti na ostvareni napredak i odrediti korake prema otvaranju pristupnih pregovora s tim dvjema zemljama u lipnju 2019. Kad je riječ o Kosovu*, Komisija je izvijestila da su ispunjena sva mjerila za putovanja u schengenski prostor bez viza, a u ožujku 2019. Europski parlament podržao je u prvom čitanju prijedlog Komisije o liberalizaciji viznog režima.

Pojačana suradnja EU-a s tom regijom i njegov angažman u njoj tijekom prošle godine već su donijeli konkretne i znatne **rezultate**. Sjeverna Makedonija ne samo da je provela svoju reformsku agendu, nego je postigla i povijesni sporazum s Grčkom, kojim je riješen dvadesetsedmogodišnji spor oko imena. Uz bilateralni sporazum s Bugarskom to je primjer cijeloj regiji kako ojačati dobrosusjedske odnose, kao i pokazatelj privlačnosti europske perspektive. Albanija također provodi temeljite reforme, prije svega opsežnu reformu svojeg pravosudnog sustava, uključujući dosad nezabilježenu ponovnu ocjenu sudaca i tužitelja.

¹ [COM\(2018\) 450 final](#).

² „Vjerodostojna perspektiva proširenja i pojačana suradnja EU-a sa zapadnim Balkanom” [COM\(2018\) 65 final](#).

³ https://www.consilium.europa.eu/media/34776/sofia-declaration_en.pdf

*Ovim se nazivom ne dovode u pitanje stajališta o statusu te je on u skladu s RVSUN-om 1244 (1999) i mišljenjem Međunarodnog suda o proglašenju neovisnosti Kosova.

Zbog tog dobrodošlog napretka Unija bi sad trebala konkretno i brzo djelovati. EU ima priliku, a svakako mu je i u interesu, zadržati taj pozitivni zamah u cijeloj regiji. Unija mora ispuniti svoje obveze i nagraditi one koji su to zaslužili. Ako se stvaran napredak ne nagradi prelaskom u sljedeću fazu europskog puta, vjerodostojnost EU-a u cijeloj regiji i šire bila bi narušena. Suzdržan odaziv na povijesna postignuća i opsežne reforme ugrozio bi stabilnost, ozbiljno obeshrabrio toliko potrebne daljnje reforme i utjecao na rad na osjetljivim bilateralnim pitanjima kao što je dijalog između Beograda i Prištine. Strateški gledano, to bi pomoglo geopolitičkim konkurentima EU-a da ojačaju svoju poziciju na pragu Europe.

Međutim, nisu sve zemlje iskoristile mogućnosti koje im se nude u okviru Strategije za zapadni Balkan. Neke su posustale, posebno u ključnim područjima vladavine prava i temeljnih prava. Zemlje koje su najviše napredovale u procesu pristupanja mogle bi zaostati u postizanju svojih ambicioznih ciljeva ako se ne počnu više zalagati, posebno u temeljnim reformama. Svi politički čelnici u regiji moraju ispuniti očekivanja svojih građana u pogledu reformi i ne smiju dovoditi u pitanje svoju stratešku orijentaciju i predanost pristupanju EU-u. Pristupanje EU-u temeljni je izbor, zasnovan na vrijednostima za koje se svaka zemlja mora svesrdnije zalagati.

Usporedno s ovom Komunikacijom Komisija je donijela Mišljenje o zahtjevu Bosne i Hercegovine za članstvo u Europskoj uniji. Zaključak i preporuka iz Mišljenja navedeni su u prilogu ovoj Komunikaciji.

Turska

Turska je ključni partner EU-a i zemlja kandidatkinja. Nastavljaju se dijalog i suradnja, i na najvišoj razini, u ključnim područjima od zajedničkog interesa, među ostalim putem djelotvorne suradnje u području migracija i pružanja snažne potpore EU-a izbjeglicama. Međutim, ozbiljno nazadujući u području vladavine prava i temeljnih prava, Turska se nastavlja udaljavati od Europske unije slabljenjem djelotvornog sustava provjere i ravnoteže u političkom sustavu nakon što su izmjene Ustava stupile na snagu. U lipnju 2018. Vijeće je jednoglasno konstatiralo da su pregovori o pristupanju Turske zapravo zastali te se dodatna poglavlja ne mogu razmatrati, ni za otvaranje ni za zatvaranje. Činjenice na kojima se temelji ta procjena i dalje stoje.

Ubrzavanje **usklađivanja** sa zajedničkom vanjskom i sigurnosnom politikom EU-a, među ostalim u pogledu mjera ograničavanja, važan je dio procesa proširenja i bitan element koji potvrđuje da zemlje u potpunosti dijele načela, vrijednosti i ciljeve koje Unija nastoji promicati u svojem susjedstvu i šire. Albanija i Crna Gora dosljedno su se usklađivale sa stajalištima EU-a u području zajedničke vanjske i sigurnosne politike.

II. PROVEDBA STRATEGIJE PROŠIRENJA IZ 2015.

Aktivnija provedba temeljnih reformi ključna je za ispunjavanje kopenhaških i madridskih kriterija za članstvo. Nastojanja u tim područjima nedjeljiva su i međusobno se nadopunjuju te se moraju odlučnije provoditi uz jasnu političku potporu.

a) Rad demokratskih institucija

Pravilan rad **demokratskih institucija** i dalje je ključni izazov u većini zemalja. Središnja uloga nacionalnih **parlamenta** mora biti čvrsto ugrađena u političku kulturu. Konstruktivan međustranački dijalog tek treba postati uobičajena pojava. Oporbene stranke, koje isto imaju znatnu odgovornost u oblikovanju budućnosti svojih zemalja, trebale bi moći u punom smislu

igrati svoju ulogu i biti uključene u demokratske procese. Ključno je poboljšati parlamentarnu odgovornost, nadzor nad izvršnom vlašću i demokratski nadzor.

Na **zapadnom Balkanu** tek se treba uspostaviti konstruktivan **dijalog** u cijelom političkom spektru, posebno u parlamentima. Kontraproduktivni parlamentarni bojkoti, primjerice u Albaniji, Crnoj Gori i Srbiji, i dalje su razlog za zabrinutost, a protesta na kojima građani zahtijevaju reforme sve je više. Mehanizmi posredovanja i dijaloga, kao što su oni koje nudi Europski parlament, mogli bi se koristiti, primjerice u Srbiji. Vlade trebaju omogućiti oporbi da u punom smislu obavlja svoju ulogu u postojećim okvirima, a oporba se treba konstruktivno uključiti u demokratski proces.

Potrebno je mnogo raditi na jačanju **nadzorne uloge parlamenata**. U Sjevernoj Makedoniji parlament je poboljšao svoj kapacitet za nadzor, uspostavio svoj sustav provjere i ravnoteže te znatno smanjio upotrebu **ubrzanih parlamentarnih postupaka**, i to na 20 % u 2018. Međutim ta je pojava u cijeloj regiji i dalje razlog za zabrinutost. Ta stopa doseže 44 % u Srbiji, u kojoj je parlamentarna praksa vladajuće koalicije dovela do slabljenja zakonodavne rasprave i nadzora. U Crnoj Gori privremeni međustranački odbor za daljnju reformu izbornog i drugog zakonodavstva još uvijek nije postigao svoje ciljeve.

Izbori moraju biti slobodni i pravedni, a preporuke misija za promatranje izbora moraju se pravilno provesti. Dugotrajne nedostatke potrebno je uklanjati tijekom cijelog izbornog ciklusa. Nužna je dubinska reforma pravila o javnom i privatnom financiranju političkih stranaka.

Novi predsjednički sustav u **Turskoj**, koji je stupio na snagu nakon izbora u lipnju 2018., znatno je ograničio **zakonodavne i nadzorne funkcije parlamenta**. Nema ni konstruktivnog parlamentarnog dijaloga ni funkcionalnog sustava provjere i ravnoteže. Dugotrajni nedostaci u sustavu parlamentarnog imuniteta nisu otklonjeni. Odluke Vrhovnog izbornog povjerenstva o ponavljanju izbora u Istanbulu te o proglašavanju drugoplasiranih kandidata gradonačelnicima određenih općina na jugoistoku ozbiljno dovode u pitanje poštovanje zakonitosti i integriteta izbornog procesa te neovisnost te institucije od političkog pritiska.

b) Vladavina prava i sigurnost

Vladavina prava ključan je aspekt demokracije koja dobro funkcionira. Temelji se na slobodnim i poštenim izborima, parlamentu koji dobro funkcionira i koji bi trebao moći u punom smislu obavljati svoje ključne zakonodavne i nadzorne funkcije, na diobi vlasti i na uspostavljenom funkcionalnom sustavu provjere i ravnoteže.

Vladavina prava čvrsto je i jasno ugrađena u proces pristupanja EU-u. Ona je ključni aspekt demokratske preobrazbe i ključno mjerilo prema kojem EU procjenjuje napredak zemalja proširenja prema članstvu. Međutim, ostvarenje istinskog napretka u tom području i dalje je velik izazov. Ti su nedostaci često u korelaciji s nedostatkom političke volje, institucijskim otporom i sve nepovoljnijim okruženjem za civilno društvo. To je djelomično odraz postojanja određenih elemenata **zarobljavanja države**. Stoga vladavina prava još uvijek nije primjereno uspostavljena na svim razinama vlasti. Mjere za preokret nazadovanja vladavine prava u Turskoj nisu poduzete.

Neovisno **pravosuđe** koje dobro funkcionira i čije se odluke stvarno provode ključno je za vladavinu prava. Albanija je ostvarila bitan napredak u reformi pravosudnog sustava, koja se provodi prema planu. Osnivanjem novih pravosudnih tijela želi se zajamčiti neovisno upravljanje pravosuđem. U postupku provjere postignuti su dodatni vidljivi rezultati. Doneseno je ukupno više od 140 odluka, a svi prioritetni predmeti riješeni su u prvom stupnju, što je dovelo do razrješenja ili dobrovoljnog odlaska 88 evaluiranih sudaca. Međutim, sporost promjena u pravosudnoj kulturi i dalje koči reforme na cijelom zapadnom

Balkanu. U Srbiji još nisu donesene ustavne izmjene kojima bi se ustav uskladio s europskim standardima za pravosuđe. U Turskoj i dalje traje politički pritisak i premještanje velikog broja sudaca i tužitelja protiv njihove volje, što dodatno narušava neovisnost turskog pravosuđa.

U zemljama zapadnog Balkana i u Turskoj i dalje ima primjera raširene **korupcije**. Napredak u uspješnoj borbi protiv korupcije na visokoj i srednjoj razini razlikuje se unutar regije. Iako su neke zemlje, kao što su Sjeverna Makedonija i Albanija, ostvarile napredak, u većini zemalja rezultati još uvijek nisu uvjerljivi i daleko su od ispunjavanja uvjeta za članstvo. Problem korupcije na visokoj razini i političke korupcije treba rješavati na jasniji i dosljedniji način. Konkretni rezultati u borbi protiv korupcije potrebni su i za stabilno i transparentno poslovno okruženje te za ublažavanje stvarnih prijetnji demokratskim strukturama. **Javna nabava** i dalje je posebno izložena rasprostranjenoj korupciji. Potrebno je ojačati mehanizme kontrole u cijelom postupku nabave te odlučnim i ambicioznim mjerama znatno povećati transparentnost.

Organizirani kriminal i dalje je vrlo ozbiljan problem na zapadnom Balkanu i u Turskoj. Kroz Tursku i zapadni Balkan prolaze važne krijumčarske rute. Snažne kriminalne mreže s međunarodnim utjecajem i dalje djeluju u tim zemljama i preko njih. Zemlje su se uspješno borile s određenim aspektima te pojave te su tijekom 2018. zabilježena važna uhićenja i zapljene droge. Operativna suradnja, uključujući suradnju s agencijama EU-a, pojačana je. To posebno vrijedi za Albaniju, gdje su tom suradnja postignuti vidljivi rezultati na terenu. Međutim, općenito gledajući, **rezultati u pogledu pravomoćnih presuda** u predmetima protiv organiziranog kriminala često su i dalje slabi. Neke zemlje mogu istaknuti svega nekoliko pravomoćnih presuda za organizirani kriminal ili pranje novca, a neke ni toliko. Tako slabi rezultati ukazuju na nedjelotvornost kaznenih postupaka, šalju snažnu poruku o nekažnjivosti i pridonose riziku od infiltracije kriminala u političke i gospodarske sustave. Zemlje moraju znatno povećati i primjenu **oduzimanja i zapljene imovine** u slučajevima organiziranog kriminala i korupcije te se odlučnije boriti protiv kriminalnih skupina.

Zemlje zapadnog Balkana posljednjih su godina poduzele bitne korake za modernizaciju pravnog i institucionalnog okvira za **borbu protiv terorizma**. Operativna suradnja s državama članicama i agencijama EU-a nastavila se poboljšavati i jačati. Sve zemlje zapadnog Balkana aktivno sudjeluju u inicijativi za borbu protiv terorizma na zapadnom Balkanu (WBCTi). Međutim, u većini tih zemalja i dalje je potrebno više raditi da se riješi problem povratka stranih boraca i spriječe ekstremizam i radikalizacija, među ostalim i u zatvorima. Trebalo bi poboljšati kapacitete za praćenje i odgovor na internetu. Proaktivno praćenje financijskih tokova treba se temeljiti na strateškom pristupu u borbi protiv pranja novca i financiranja terorizma. Turska mora revidirati svoje zakonodavstvo o borbi protiv terorizma. Iako ima legitimno pravo boriti se protiv terorizma, njezina je odgovornost osigurati da se to odvija u skladu s vladavinom prava, ljudskim pravima i temeljnim slobodama. Protuterorističke mjere trebaju biti razmjerne.

Potrebno je što prije **odlučnije i uvjerljivije** provesti reforme u području vladavine prava. To je najvažniji uvjet za napredak zemalja zapadnog Balkana na njihovim europskim putovima, uključujući ispunjavanje privremenih mjerila u pristupnim pregovorima za poglavlja 23. i 24. o vladavini prava u Crnoj Gori i Srbiji.

Nakon što se ispune privremena mjerila, utvrđivanje mjerila za zatvaranje omogućit će EU-u da jasno utvrdi zahtjeve u pogledu vladavine prava koje će zemlje u pregovorima morati ispuniti kako bi bile spremne za članstvo u EU-u u tom ključnom području. Crna Gora prva je zemlja u pregovorima koja bi mogla doći u ovu fazu ako otkloni nedostatke u ključnim područjima slobode medija, borbe protiv korupcije i trgovine ljudima.

Najvažnija je svrha privremenih mjerila za vladavinu prava osigurati da je institucionalni i zakonodavni ustroj predmetne zemlje uspostavljen i da su početni rezultati provedbe postignuti. Nakon što se taj okvir uspostavi, Komisija će državama članicama EU-a predložiti mjerila za zatvaranje. Ta bi mjerila uglavnom trebala biti usmjerena na postizanje konkretnih rezultata i čvrste, vjerodostojne i održive provedbe.

c) Temeljna prava

Na zapadnom Balkanu **temeljna prava** u velikoj su mjeri zaštićena zakonodavstvom. Međutim, potrebno je uložiti mnogo truda da se ubrza njegova provedba. U Turskoj se tijekom izvještajnog razdoblja stanje u pogledu ključnih ljudskih prava stalno i naglo pogoršavalo.

Događaji u području **slobode izražavanja** i neovisnosti medija sve su veći problem u cijeloj regiji. Došlo je do ozbiljnog nazadovanja u **Turskoj**, u kojoj je znatno narušeno ostvarivanje slobode izražavanja i gdje je u zatvoru još uvijek više od 160 novinara, više nego u većini zemalja svijeta.

Na području **zapadnog Balkana** zabilježena su vrlo mala poboljšanja. Fizičko i verbalno zastrašivanje općenito se nastavilo, a istrage i kazneni progon i dalje su spori. Pokušaji utjecanja na neovisnost javnih medija, netransparentno javno i privatno financiranje medija te narušeno oglašivačko tržište i dalje su raširene pojave u svim zemljama regije. Čestim političkim uplitanjem i netransparentnim vlasništvom medija obilježeno je i medijsko poslovno okruženje, što ugrožava održivost neovisnih medija. EU nastavlja snažno podupirati lokalne organizacije civilnog društva, branitelje ljudskih prava, novinare i nezavisne medije.

Za djelotvorno rješavanje problema kršenja **prava djece** na području Zapadnog Balkana i Turske potrebne su pojačane mjere. Vlade trebaju rješavati i problem diskriminacije **osoba s invaliditetom, manjina** i drugih ranjivih skupina. Osim toga, treba više raditi na osiguravanju **rodne ravnopravnosti** te sprečavanju i rješavanju problema diskriminacije i nasilja nad ženama. Postignut je napredak u području prava lezbijskih, homoseksualnih, biseksualnih, transrodnih i interseksualnih osoba na zapadnom Balkanu. Međutim, treba intenzivno raditi na rješavanju problema diskriminacije, a posebno govora mržnje i nasilja. **Romi** se i dalje suočavaju sa socijalnom isključenošću, marginalizacijom i diskriminacijom. **Uvjete u zatvoru** treba i dalje poboljšavati. Unatoč ukidanju izvanrednog stanja u Turskoj je i dalje na snazi većina mjera uvedenih tijekom izvanrednog stanja, uključujući one kojima se ograničavaju ključna **postupovna prava**, kao što su pravo na obranu i pravo na djelotvoran pravni lijek.

d) Reforma javne uprave

Reforma javne uprave od ključne je važnosti za poboljšavanje upravljanja na svim razinama. To uključuje kvalitetu i odgovornost uprave, profesionalizaciju i depolitizaciju javne službe, dobro upravljanje javnim financijama te osiguravanje kvalitetnih usluga građanima i poduzećima. Na zapadnom Balkanu u tom je području zabilježen umjeren napredak. Turska ozbiljno nazaduje u području javne službe, što je utjecalo i na planiranje politika i odgovornost, a rezultat je velikog restrukturiranja sustava javne uprave i javne službe primjenom predsjedničkih ukaza.

Planiranje politika donekle je poboljšano, no potrebno je još zalaganja da se osigura stroga kontrola kvalitete središnjih vlasti. Politike, zakonodavstvo i javna ulaganja i dalje se često pripremaju bez procjena učinka te međuinstitucijskih i javnih savjetovanja. Potreban je pojačani rad na osiguravanju transparentne i učinkovite **javne nabave**. Za smanjivanje rasipanja resursa, prijevare i korupcije potrebno je rano usklađivanje s pravnom stečevinom EU-a, kao i djelotvoran sustav javne **unutarnje kontrole**.

Profesionalizaciju državne službe u većini zemalja tek treba osigurati, a treba riješiti i problem **pretjerane politizacije**. Treba osigurati djelotvorne linije odgovornosti u **strukturi državne uprave**. Većina zemalja nastojala je poboljšati **usluge** za građane i poduzeća, osobito e-usluge, ali potrebna je daljnja koordinacija među raznim inicijativama i s općom reformom javne uprave.

Treba uzeti u obzir ulogu **regionalnih i lokalnih vlasti** u postupku usklađivanja na razini EU-a i u kasnijoj primjeni pravila EU-a. Potrebno je pronaći primjerenu ravnotežu između središnje, regionalne i lokalne vlasti koja bi bila najbolji temelj za provedbu reformi i uspješno pružanje usluga građanima.

e) **Migracije**

Izbjeglička kriza i nezakonite migracije ključni su izazovi i za EU i za zemlje zapadnog Balkana i Tursku. Nastavljena je suradnja na istočnosredozemnoj i zapadnobalkanskoj migracijskoj ruti. Nezakonito krijumčarenje migranata i trgovina ljudima i dalje su problem. Partnerske zemlje trebale bi poduzeti dodatne mjere za postizanje potpune usklađenosti s viznom politikom EU-a.

Izjava EU-a i Turske⁴ iz ožujka 2016. nastavlja davati konkretne rezultate u smanjenju nezakonitih i opasnih prelazaka i spašavanju života u Egejskom moru. Broj nezakonitih dolazaka je 97 % niži od onoga prije početka provedbe Izjave, a i broj stradalih na moru znatno je smanjen. Agencije za kazneni progon u Turskoj pojačale su svoje rad u izvještajnom razdoblju.

Turska nastavlja ulagati iznimne napore u **prihvaćanju više od 3,6 milijuna registriranih izbjeglica iz Sirije** te oko 370 000 izbjeglica iz drugih zemalja. EU joj je nastavio pomagati da se nosi s tim izazovom. **Instrument EU-a za izbjeglice u Turskoj**⁵, s ukupnim proračunom od 6 milijardi EUR, nastavlja ispunjavati humanitarne i razvojne potrebe izbjeglica i zajednica domaćina. Prvi obrok sredstava od 3 milijarde EUR u cijelosti je ugovoren. Rezultati su jasno vidljivi i vrlo djelotvorni: otprilike 1,6 milijuna izbjeglica trenutačno prima mjesečne novčane transfere preko Mreže za hitnu socijalnu pomoć, obavljeno je pet milijuna liječničkih pregleda na razini osnovne zdravstvene skrbi, a obitelji više od 494 000 djece koja pohađaju školu dobile su financijsku potporu. U tijeku je izvršenje drugog obroka u iznosu od 3 milijarde EUR. Instrument je i dalje glavni koordinacijski mehanizam koji omogućuje brzo, učinkovito i djelotvorno pružanje pomoći EU-a.

Nastavak mjera koordiniranog odgovora EU-a kojima se podupiru nacionalna nastojanja na **zapadnom Balkanu** doveo je do dodatnog smanjenja broja nezakonitih dolazaka tom rutom u razdoblju izvješćivanja, i to za 35 %, čime se nastavio trend pada iz 2017. Međutim, potrebno je učiniti više kako bi zemlje bolje upravljale migracijama, uključujući rad na boljem upravljanju granicama i smanjivanju nezakonitih migracija. Bosna i Hercegovina suočila se 2018. s priljevom više od 20 000 migranata i izbjeglica. EU nastavlja podupirati regiju u izgradnji kapaciteta za upravljanje migracijskim tokovima, uspostavu postupaka azila, mehanizme za vraćanje i razmjenu informacija. Dovršeni su pregovori o sporazumima o statusu s pet zemalja regije koji omogućuju raspoređivanje timova europske granične i obalne straže s izvršnim ovlastima u zonama uz vanjsku granicu EU-a radi potpore nacionalnim graničnim tijelima. Na snagu je stupio sporazum s Albanijom, u koju su upućeni prvi

⁴ <https://www.consilium.europa.eu/hr/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/>

⁵ [Odluka Komisije C\(2015\) 9500](#) od 24. studenoga 2015. o usklađivanju mjera Unije i država članica koordinacijskim mehanizmom – Instrumentom za izbjeglice u Turskoj, kako je izmijenjena Odlukom Komisije C(2016) 855 od 10. veljače 2016.

službenici graničnog nadzora. Zemlje zapadnog Balkana trebaju više raditi na rješavanju pitanja neutemeljenih zahtjeva za azil državljana te regije u državama članicama EU-a.

f) **Gospodarstvo**

Gospodarstva zapadnog Balkana i Turske i dalje se suočavaju s **velikim izazovima** koji im onemogućuju da u potpunosti iskoriste svoj gospodarski potencijal. Unatoč određenom ubrzanju rasta, otvaranju radnih mjesta i povećanju dohotka posljednjih godina, te zemlje i dalje zaostaju u reformi svojih gospodarskih struktura i povećanju konkurentnosti. One se još uvijek suočavaju s visokim stopama nezaposlenosti, osobito mladih, te s izraženom neusklađenošću postojećih i traženih vještina, duboko ukorijenjenom sivom ekonomijom, nepovoljnim poslovnim okruženjem i niskom razinom inovacija.

U **Turskoj** je gospodarstvo nastavilo ozbiljno **nazadovati**, što je još više dovelo u pitanje funkcioniranje njezina tržišnog gospodarstva. Gospodarski su se uvjeti 2018. pogoršali zbog naglog pogoršanja uvjeta financiranja, što je razotkrilo makroekonomske slabosti koje su se gomilale godinama. **Gospodarsko upravljanje dodatno se pogoršalo** povećanim uplitanjem države u gospodarstvo. Turska mora preokrenuti trend nazadovanja u tržišnim reformama.

U zemljama **zapadnog Balkana ulagačka klima** uglavnom nije izmijenjena, a obilježena je slabom vladavinom prava, nedostatkom odgovarajuće provedbe kontrole državnih potpora, ukorijenjenom sivom ekonomijom, slabim pristupom financiranju i niskom razinom regionalne integracije i povezanosti. Uplitanje države u gospodarstvo nije prestalo, što zbog slabog upravljanja javnim sredstvima i čestih promjena regulatornog okruženja i poreza povećava rizik od korupcije. Prijeko je potrebno unaprijediti infrastrukturu, a ulaganja bi trebala usmjeravati preko jedinstvenih portfelja projekata i usklađivati s prioritetima dogovorenima s EU-om. Odluke o velikim ulaganjima trebale bi se temeljiti na transparentnosti i kvalitetnoj dubinskoj analizi, kao što je slučaj s projektima u području povezanosti koji se financiraju putem Okvirnog sporazuma o ulaganju za zapadni Balkan.

Regionalna integracija ključan je čimbenik za poboljšanje životnog standarda na zapadnom Balkanu. Stvaranjem **regionalnog gospodarskog područja** (REA) povećava se konkurentnost te se omogućuje ekonomija razmjera i povećanje produktivnosti. Regionalno tržište omogućit će rast trgovine unutar regije, a povećalo bi i privlačnost zapadnog Balkana za ulaganja. Integracija tržišta utemeljena na pravilima i standardima EU-a doprinijet će stvaranju mogućnosti za razvoj novih lanaca vrijednosti i povećanje privlačnosti regije za izravna strana ulaganja, uključujući ona iz EU-a. Bolja povezanost u području prometa i energije ubrzat će integraciju regije u paneuropske mreže te istodobno ojačati konkurentna energetska tržišta i razviti gospodarske koridore u regiji. Ugovor o Prometnoj zajednici, koji su sada ratificirale sve stranke, poduprijet će i ojačati provedbu plana povezivanja. Stvaranje digitalnog prostora i integriranih tržišta rada otvara nove mogućnosti za mlade u regiji.

Novi regionalni sporazum o roamingu, koji je potpisan u travnju 2019., donijet će znatne pogodnosti građanima i poduzećima u regiji. Dovesť će do postupnog smanjenja naknada za roaming od srpnja 2019. (smanjenje maloprodajne cijene prijenosa podataka i poziva za 25 %, a SMS poruka za 33 %) te ukidanja naknada za roaming od srpnja 2021. Mobilni pretplatnici iz regije moći će se koristiti svim pogodnostima svojeg paketa u roamingu na zapadnom Balkanu bez dodatnih troškova. Sporazum otvara i mogućnost pripreme plana za smanjenje troškova roaminga između zapadnog Balkana i EU-a, kako je utvrđeno u **Digitalnoj agendi** za zapadni Balkan.

EU je i dalje daleko najveći trgovinski partner zapadnog Balkana i u uvozu (73,5 %) i u izvozu (80,6 %). Poduzeća iz EU-a uložila su 73 % izravnih stranih ulaganja i najveći su ulagači u regiji. Stoga su i glavni vanjski pokretač rasta i zapošljavanja u njoj. Najvažnije je

ojačati otpornost regije kako bi se osiguralo da sve gospodarske aktivnosti koje se financiraju izvana budu u skladu s vrijednostima, normama i standardima EU-a, osobito u ključnim područjima kao što su vladavina prava, javna nabava, okoliš, energetika, infrastruktura i tržišno natjecanje. **Kineska poslovna i ulagačka aktivnost** na zapadnom Balkanu sve je intenzivnija i u načelu otvara prilike u regiji, međutim kod tih se ulaganja često zanemaruje socioekonomska i financijska održivost i pravila EU-a o javnoj nabavi, što može dovesti do velike zaduženosti i prijenosa kontrole nad strateškom imovinom i resursima. To znači da bi partnerske zemlje trebale provesti svoje sporazume o stabilizaciji i pridruživanju s EU-om u duhu i slovu te dati prednost reformama u relevantnim poglavljima pregovora o pristupanju. EU bi trebao snažnije usmjeravati te reforme, što bi trebalo uključiti i u buduće pregovaračke okvire.

EU podupire bolje gospodarsko upravljanje na zapadnom Balkanu i u Turskoj u okviru godišnjeg **procesa programa gospodarskih reformi**. Taj proces, koji je sastavni dio pripreme za članstvo u EU-u, postao je ključni alat za oblikovanje i provedbu makroekonomskih i strukturnih reformi osmišljenih za poboljšanje konkurentnosti, poticanje rasta i otvaranje radnih mjesta. On pomaže u jačanju dugoročno održivog rasta i konvergencije te olakšava planiranje politike i napredovanje u ispunjavanju gospodarskih kriterija za pristupanje. Potrebno je posvetiti više pozornosti preuzimanju odgovornosti za zadane reforme kako bi se poboljšala njihova provedba.

Gospodarski razvoj i povećanje zaposlenosti ključni su i za prevladavanje demografskih izazova na zapadnom Balkanu, koji ima visoku stopu iseljavanja i nisku stopu nataliteta. Bez jačih gospodarstava i demokratskog upravljanja općenito te će se pojave nastaviti, a i s njima povezani rizici od široko rasprostranjenog beznađa, osobito među mladima, i odljeva mozgova.

g) Regionalna suradnja i dobrosusjedski odnosi

EU-ova politika proširenja mora nastaviti izvoziti stabilnost. EU stoga ne može i neće uvoziti **bilateralne sporove** ni nestabilnost koju oni mogu uzrokovati. Konačna i obvezujuća rješenja koja doprinose regionalnoj stabilnosti moraju se pronaći prije pristupanja. Povijesni sporazum koji su postigle Sjeverna Makedonija i Grčka, kojim je riješen dvadesetsedmogodišnji spor oko imena, primjer je pomirenja za regiju i šire. Međutim, na cijelom zapadnom Balkanu potrebno je više uvjerljivog zalaganja. Pogoršali su se odnosi između Prištine i Beograda, što se najbolje vidi iz odluke Kosova da uvede stopostotne carine na uvoz iz Srbije i Bosne i Hercegovine, čime krši Srednjoeuropski ugovor o slobodnoj trgovini, što je zadnja u nizu obostranih provokacija. Kosovo mora hitno opozvati tu odluku, a obje se strane moraju suzdržati od poduzimanja daljnjih mjera koje bi se mogle smatrati provokativnima. Potreban je hitan napredak u dijalogu uz posredovanje EU-a za potpunu normalizaciju odnosa Srbije i Kosova, koji bi trebao dovesti do sklapanja i provedbe sveobuhvatnog pravno obvezujućeg sporazuma o normalizaciji.

Dobrosusjedski odnosi i regionalna suradnja ključni su elementi procesa stabilizacije i pridruživanja te procesa proširenja. Na sastanku na vrhu u Sofiji zemlje su se ponovno obvezale da će jačati dobrosusjedске odnose, regionalnu stabilnost i uzajamnu suradnju. Nastavljeni su redovni kontakti među vladama te tehnički dijalog i suradnja na bilateralnoj i regionalnoj razini. Međutim, potrebno je više rada, posebno u najosjetljivijim područjima. Regionalnu bi suradnju trebalo poboljšati posebno u pogledu ratnih zločina, među ostalim inicijativama za pomirenje, kao što je uspostava regionalne komisije za istinu (RECOM). Treba dodatno raditi i na rješavanju problema nestalih osoba, u čemu je donošenje regionalnog okvirnog akcijskog plana vrlo važan korak naprijed. Treba izbjegavati izjave ili

radnje koje negativno utječu na dobrosusjedske odnose. U EU-u nema mjesta huškačkoj retorici ni uzdizanju ratnih zločinaca, s bilo koje strane.

Nastavljena je **regionalna suradnja**, u kojoj važnu ulogu ima EU-ov plan povezivanja, posebno u okviru dogovorenog akcijskog plana za regionalno gospodarsko područje, razvoj prometnih i energetske mreže, digitalnu agendu i provedbu projekata za mobilnost mladih koje podupire Regionalni ured za suradnju mladih. Program Erasmus+ nastavlja poticati međukulturni dijalog u visokom obrazovanju i među mladima. Proces suradnje u jugoistočnoj Europi i druge regionalne inicijative također su doprinijeli stabilizaciji i suradnji. Ostvaren je određeni napredak u dovršavanju projekata povezivanja na terenu. Međutim, potrebno je još intenzivnog rada da se ispune preostale obveze proizišle iz regionalnih sporazuma i obveza, koje treba provesti do kraja, što uključuje i provedbu mjera iz reforme povezanosti dogovorene 2015. Za prioritete u pogledu povezanosti i okoliša u regiji će ponajviše biti potrebne snažne sinergije s državama članicama koje je okružuju, među ostalim u okviru Strategije EU-a za jadransku i jonsku regiju. Ne bi smjelo biti prepreka potpunom i uključivom sudjelovanju svih partnera sa zapadnog Balkana u inicijativama i događanjima u okviru regionalne suradnje. Regionalna suradnja općenito se ne može nametati izvana, već je moraju aktivnije voditi zemlje regije, koje trebaju preuzeti punu odgovornost za nastojanja koja doprinose stabilnosti, pomirbi i brojnim gospodarskim prilikama.

Na temelju izjave potpisane na sastanku ministara o prelasku na čistu energiju održanom u veljači 2019. zemlje zapadnog Balkana imaju dosta manevarskog prostora za pokretanje „Zelene agende” kako bi se u regiji riješila pitanja okoliša, od odlaganja otpada i onečišćenja zraka pa do globalnih pitanja kao što su klimatske promjene. Ne samo da bi to izravno pozitivno utjecalo na zdravlje i dobrobit njihovih građana nego bi i povećalo privlačnost regije za ulaganja i turizam te oslobodilo gospodarski potencijal zelenog rasta i kružnog gospodarstva.

Važno je očuvati dosadašnji napredak u **pregovorima o rješavanju ciparskog pitanja pod vodstvom Ujedinjenih naroda** te nastaviti s pripremama za pravedno, sveobuhvatno i održivo rješenje, što uključuje i njegove vanjske aspekte. Stalno zalaganje i konkretan doprinos Turske bit će najvažniji za pregovore u cilju pravednog, sveobuhvatnog i održivog rješenja ciparskog pitanja u okviru UN-a. Turska treba hitno ispuniti svoje obveze u pogledu potpune provedbe Dodatnog protokola uz Sporazum o pridruživanju između EU-a i Turske i postići napredak u normalizaciji odnosa s Republikom Cipar. Komisija poziva Tursku da izbjegava prijetnje, uzroke napetosti ili postupke koji ugrožavaju dobrosusjedske odnose i mirno rješavanje sporova. Komisija ističe važnost svih suverenih prava država članica EU-a. To uključuje i pravo na sklapanje bilateralnih sporazuma te istraživanje i iskorištavanje prirodnih resursa u skladu s pravnom stečevinom EU-a i međunarodnim pravom, uključujući UN-ovu Konvenciju o pravu mora.

h) Pretpristupna financijska pomoć u sljedećem višegodišnjem financijskom okviru

U prijedlogu Komisije za **instrument pretpristupne pomoći (IPA III)**⁶ u sljedećem višegodišnjem financijskom okviru za razdoblje 2021.–2027. predviđen je kvalitetan pristup utemeljen na politikama, s **više strategije i dinamike u pružanju pomoći**, koji u središte instrumenta postavlja temeljne uvjete za članstvo. Boljim usmjeravanjem financijske pomoći EU-a na ključne prioritete predloženi program IPA III. osigurat će jači poticaj za reforme i približiti partnere vrijednostima i standardima Unije. Od tog se programa očekuje da odmjeri

⁶ Prijedlog uredbe Europskog parlamenta i Vijeća o uspostavi Instrumenta pretpristupne pomoći (IPA III.), [COM\(2018\) 465 final](#).

uspješnost i dodatno potiče partnere koji napreduju te da na uravnotežen način osigura da svi partneri prime primjeren udio potpore koja će im pomoći u njihovim reformama.

Ove se godine obilježava deseta obljetnica **Okvira za ulaganja na zapadnom Balkanu (WBIF)**. Ta uspješna platforma za suradnju i koordinaciju pod vodstvom Komisije okuplja međunarodne i nacionalne financijske institucije te bilateralne donatore i korisnike. Tijekom godina ona je bila ključna za pripremu i financiranje važnih infrastrukturnih projekata na zapadnom Balkanu u području povezanosti, ali i u sektoru okoliša i društvenom sektoru. EU je pridonio s 925 milijuna EUR u okviru pretpripravnih fondova, na temelju kojih su potpisani zajmovi u iznosu od 5,4 milijarde EUR i ostvarena ulaganja čiji se iznos procjenjuje na više od 18 milijardi EUR. U skladu sa Strategijom za zapadni Balkan WBIF će se dodatno proširiti u strateškom i financijskom smislu.

III. ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Proces proširenja EU-a i dalje se temelji na utvrđenim kriterijima, **pravednim i strogim uvjetima** te načelu **vlastitih zasluga**. Pristupanje EU-u zahtijeva provedbu složenih reformi u zahtjevnom okruženju, cilj koji se može postići samo dugoročno.

Na temelju prethodno iznesene analize i ocjena napretka pojedinih zemalja navedenih u zasebnim sažetim pregledima koji se nalaze u prilogu, Komisija iznosi sljedeće zaključke i preporuke:

I.

1. Geostrateško ulaganje u mir, stabilnost, sigurnost i gospodarski rast u cijeloj Europi vjerodostojna je politika proširenja. Također je sastavni dio šire strategije jačanja Unije do 2025. EU i partnerske zemlje koje žele postati članice suočavaju se sa zajedničkim prilikama, ali i izazovima kao što su migracije, organizirani kriminal i terorizam. Priprema tih zemalja za ispunjavanje svih zahtjeva za članstvo i dalje je jedan od **ključnih političkih prioriteta EU-a**.
2. **Turska** je i dalje ključni partner Europske unije u nekoliko područja od zajedničkog interesa. Strategijom Komisije za zapadni Balkan iz veljače 2018. stvorena je nova dinamika u regiji te je pojačan angažman EU-a i država članica. Međutim, mjera u kojoj partnerske zemlje koriste tu povijesnu priliku znatno se razlikuje. **Albanija i Sjeverna Makedonija** prigrilile su tu priliku i provele reforme, posebno u područjima koja su jednoglasno utvrđena u zaključcima Vijeća u lipnju 2018. **Crna Gora i Srbija** trebaju još odlučnije djelovati i više se zalagati u ključnim područjima. **Bosna i Hercegovina** suočava se s brojnim strukturnim izazovima. Mišljenje Komisije o zahtjevu zemlje za članstvo u EU-u sadržava sveobuhvatan plan reformi koji toj zemlji nudi novi zamah u procesu integracije u EU. **Kosovo** bi trebalo vratiti politički fokus na napredovanje na europskom putu.
3. Kako bi brže napredovali, kandidati za pristupanje moraju kao prioritet brže postizati **stvarne i održive rezultate u pogledu ključnih pitanja** u skladu s načelom „najprije osnovno”: vladavina prava, reforma pravosuđa, borba protiv korupcije i organiziranog kriminala, sigurnost, temeljna prava, funkcioniranje demokratskih institucija i reforma javne uprave te gospodarski razvoj i konkurentnost. Osim toga, na zapadnom Balkanu potrebno je što prije ostvariti napredak u pomirenju, dobrosusjedskim odnosima i regionalnoj suradnji, slijedeći primjer povijesnog sporazuma između Sjeverne Makedonije i Grčke.

4. EU dug niz godina podržava europsku perspektivu cijelog zapadnog Balkana, kako je potvrđeno tijekom protekle godine. Kako je navedeno u Komisijinoj Strategiji za zapadni Balkan, nijedna partnerska zemlja trenutačno ne ispunjava kriterije za članstvo. Za to su potrebne godine napornog rada i rezultata. Da bi se mogla proširiti, Unija najprije mora postati jača i stabilnija⁷. Ipak, za pokretanje te transformacije, poticanje pomirbe, izvoz stabilnosti u tu regiju i promicanje vrijednosti, normi i standarda EU-a u svim zemljama i dalje je ključna **čvrsta i vjerodostojna perspektiva**. EU se mora pridržavati obveza i jasno i pozitivno odgovoriti na objektivne rezultate koje su zemlje ostvarile ispunjavanjem zadanih uvjeta. To nije samo strateško ulaganje u budućnost regije, već je prije svega u političkom i gospodarskom interesu EU-a.
5. EU je i dalje glavni vanjski pokretač rasta i zapošljavanja na zapadnom Balkanu. Usklađivanje svih vanjskih gospodarskih aktivnosti s vrijednostima, normama i standardima EU-a ključno je za uspjeh regije, osobito u područjima kao što su vladavina prava, tržišno natjecanje, javna nabava, okoliš, energetika i infrastruktura. **Kineska poslovna i ulagačka aktivnost** u načelu otvara prilike u regiji, međutim kod tih se ulaganja često zanemaruje socioekonomska i financijska održivost. Zbog toga potpuna provedba sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju s EU-om u partnerskim državama u duhu i slovu te davanje prednosti relevantnim reformama tijekom pristupnog procesa imaju još veću važnost.

II.

6. **Turska** je i dalje ključni partner Europske unije u područjima od zajedničkog interesa, od migracija i borbe protiv terorizma do energetike, prometa i trgovine. U zaključcima Vijeća za opće poslove iz lipnja 2018. navedeno je da su u danim okolnostima pregovori o pristupanju Turske zastali te da se dodatna se poglavlja ne mogu uzeti u obzir ni za otvaranje ni za zatvaranje. Činjenice na kojima se temelji ta procjena i dalje stoje. Turska je vlada ponovila svoju predanost cilju pristupanja EU-u, ali to nije bilo popraćeno odgovarajućim mjerama i reformama te nije otklonjena duboka zabrinutost EU-a zbog stalnog negativnog razvoja u području vladavine prava, temeljnih prava i pravosuđa.

Nakon ukidanja izvanrednog stanja u srpnju 2018. Turska je u sadašnjem zakonodavstvu zadržala mnoge njegove represivnije elemente. U novom predsjedničkom sustavu uklonjene su brojne komponente sustava provjere i ravnoteže koje su već postojale. To je dovelo do daljnje politizacije javne uprave i pravosuđa.

Na predsjedničkim i parlamentarnim izborima u lipnju 2018. te općinskim izborima u ožujku 2019. zabilježen je veliki odaziv. Birači su imali stvaran izbor, unatoč očitom nedostatku uvjeta za ravnopravno i pošteno nadmetanje kandidata. Vladajuća stranka imala je znatnu prednost, što je bilo vidljivo i iz toga koliko je njezina aktivnost bila popraćena u javnim i privatnim medijima povezanima s vladom. Nakon općinskih izbora Vrhovno izborno povjerenstvo proglasilo je da četiri izabrana gradonačelnika i više članova općinskih vijeća na jugoistoku Turske ne ispunjavaju uvjete za preuzimanje dužnosti, iako su njihove kandidature bile potvrđene prije izbora. Poništilo je i izbore za gradonačelnika Istanbula te zakazalo njihovo ponavljanje za 23. lipnja. Odluke Vrhovnog

⁷ Stoga je u skladu s Planom za ujedinjenje, snažniju i demokratskiju Uniju Komisija predložila niz inicijativa namijenjenih poboljšanju demokratskog, institucijskog i političkog okvira Unije do 2025. na temelju važećih Ugovora.

izbornog povjerenstva o ponavljanju izbora u Istanbulu te o proglašavanju drugoplasiranih kandidata gradonačelnicima određenih općina na jugoistoku ozbiljno dovode u pitanje poštovanje zakonitosti i integriteta izbornog procesa te neovisnost te institucije od političkog pritiska. U suprotnosti su s temeljnim ciljem demokratskog izbornog procesa – osigurati da se provede volje naroda.

Ozbiljno nazadovanje zamjetno je i u područje slobode izražavanja, slobode okupljanja te slobode udruživanja. Turska mora poboljšati djelotvornu zaštitu temeljnih prava te donijeti i provesti sveobuhvatnu i vjerodostojnu reformu pravosuđa kojom bi se obnovila njegova neovisnost.

Tursko gospodarstvo i dalje ozbiljno nazaduje, što još više dovodi u pitanje funkcioniranje tržišnog gospodarstva zemlje. Suočene s jakim pritiskom na nacionalnu valutu, turske vlasti poduzele su niz mjera politike koje su negativno utjecale na funkcioniranje tržišta. Provedene su pozitivne mjere za poboljšanje poslovnog okruženja, no zabrinutost u pogledu vladavine prava dodatno je odvrtila ulagače.

Izjava EU-a i Turske iz ožujka 2016. i dalje donosi rezultate jer se obje strane zalažu za njezinu provedbu. Trend smanjenja broja nezakonitih ulazaka iz Turske u EU od stupanja izjave na snagu potaknut je pojačanim nastojanjima turskih tijela. Turska je nastavila ulagati iznimne napore da osigura golemu i dosad nezabilježenu humanitarnu pomoć i potporu za više od 3,6 milijuna registriranih izbjeglica iz Sirije i približno 370 000 registriranih izbjeglica iz drugih zemalja. Turska i EU nastavili su tu plodonosnu suradnju u okviru Instrumenta za izbjeglice u Turskoj. Do svibnja 2019. uz pomoć 6 milijardi EUR koje je mobilizirao EU pokrenuto je više od 80 projekata.

Turska je pozdravila ponovljena nastojanja Ujedinjenih naroda da se savjetuju s dionicima o mogućem nastavku pregovora o Cipru. Važno je očuvati dosadašnji napredak u pregovorima o rješavanju ciparskog pitanja pod vodstvom Ujedinjenih naroda te nastaviti s pripremama za pravedno, sveobuhvatno i održivo rješenje, što uključuje i njegove vanjske aspekte. Stalno zalaganje i konkretan doprinos Turske bit će najvažniji za te pregovore.

Povećale su se napetosti u regiji povezane s potencijalnim nalazištima za istraživanje ugljikovodika uz obalu Cipra zbog djelovanja i izjava Turske kojima se dovodi u pitanje pravo Republike Cipra da iskorištava resurse ugljikovodika u svojem isključivom gospodarskom pojasu. Turska je u svibnju 2019. u isključivi gospodarski pojas Republike Cipra poslala platformu za bušenje uz pratnju vojnih plovila, što je dodatno zaoštrilo napetosti. Komisija podsjeća na izjavu Europskog vijeća iz ožujka 2018. u kojoj se oštro osuđuje nastavak nezakonitih djelovanja Turske u istočnom Sredozemlju i u Egejskom moru. Podsjetila je i na obvezu Turske da poštuje međunarodno pravo i njeguje dobrosusjedske odnose te pozvala Tursku da poštuje suverena prava Cipra da istražuje i iskorištava svoje prirodne resurse u skladu s pravom EU-a i međunarodnim pravom. EU je u ožujku 2019. pozvao Tursku da se suzdrži od svih takvih nezakonitih radnji, na koje bi EU reagirao na odgovarajući način i u potpunoj solidarnosti s Ciprom.

Turska mora što prije ispuniti svoju obvezu da potpuno i bez diskriminiranja provede Dodatni protokol uz Sporazum o pridruživanju između EU-a i Turske i ukloni sve zapreke slobodnom kretanju robe, uključujući ograničenja povezana s izravnim prometnim vezama s Ciprom. Nije postignut napredak u normalizaciji bilateralnih odnosa s Republikom Ciprom.

Nastavila se operativna suradnja s Grčkom u području migracija. Međutim, napetosti u Egejskom moru i istočnom Sredozemlju narušavaju regionalnu stabilnost i sigurnost.

Turska je u većoj mjeri nekoliko puta povrijedila teritorijalne vode i zračni prostor Grčke i Cipra. Poboljšali su se bilateralni odnosi s nekoliko država članica EU-a, posebno s Austrijom, Njemačkom i Nizozemskom.

7. **Crna Gora** je 2018. otvorila je dva dodatna pregovaračka poglavlja, čime je ukupan broj otvorenih poglavlja dosegao 32, od čega su tri privremeno zatvorena. Općeniti prioritet i sljedeći ključni korak je pridržavanje privremenih mjerila o vladavini prava iz poglavlja 23. i 24. Nakon više od pet godina rada na tome, Crna Gora znatno je napredovala u provođenju reformi pravnog i institucionalnog okvira s početnim rezultatima u većini područja. Nakon što se ispune privremena mjerila, EU će zahvaljujući utvrđivanju mjerila za zatvaranje poglavlja moći izraditi jasne zahtjeve u pogledu vladavine prava koje će Crna Gora morati ispuniti prije zatvaranja relevantnih poglavlja. Međutim, Crna Gora moći će pristupiti toj novoj fazi pristupnog procesa ako otkloni preostale nedostatke u ključnim područjima kao što su sloboda medija, borba protiv korupcije i trgovina ljudima. Napredak u poglavljima o vladavini prava i dalje će određivati ukupnu brzinu napredovanja pregovora o pristupanju.

Politička scena Crne Gore i dalje je polarizirana, a oporba je u velikoj mjeri nastavila parlamentarni bojkot od zadnjih izbora u jesen 2016. Optužbe za korupciju i nezakonito financiranje političkih stranaka početkom 2019. izazvale su mirne prosvjede građana. Povratak političke rasprave u parlament odgovornost je svih strana. Privremeni parlamentarni odbor za daljnju reformu izbornog i drugog zakonodavstva tek treba dati konkretne rezultate kroz međustranački dijalog. Ostvaren je dobar napredak u planiranju politika, zapošljavanju na temelju zasluga i racionalizaciji organizacije državne uprave, dok je depolitizacija javne službe i dalje osobit izazov, među ostalim i na lokalnoj razini. Zemlja je ojačala svoj pravni okvir za migracije i azil. Gospodarstvo Crne Gore nastavilo je sa stabilnim rastom. Međutim, razina javnog duga dosegla je novi rekord. Razvoj privatnog sektora i dalje je ograničen zbog nedostataka u poslovnom okruženju i pravosuđu te velike prisutnosti sive ekonomije, što je odraz slabog kapaciteta ključnih državnih institucija nadležnih za uspostavu vladavine prava i zaštitu tržišnog natjecanja.

8. **Srbija** je otvorila četiri dodatna poglavlja tijekom razdoblja izvješćivanja. Tako je otvoreno ukupno 16 poglavlja od kojih su dva privremeno zatvorena. Napredak u pogledu vladavine prava i normalizacije odnosa s Kosovom od ključne su važnosti za određivanje brzine pregovora o pristupanju. Srbija, ako želi održati dosadašnji tempo pregovora o pristupanju EU-u, treba znatno ubrzati reforme u području vladavine prava, posebno u pogledu neovisnosti pravosuđa, borbe protiv korupcije, slobode medija, postupanja s ratnim zločinima u zemlji i borbe protiv organiziranog kriminala.

Politička scena u Srbiji sve je više polarizirana, a prostora za različita politička mišljenja sve je manje. Potrebno je najkraćem roku stvoriti veći prostor za istinsku međustranačku raspravu u cilju postizanja širokog proeuropskog konsenzusa koji je ključan za napredak te zemlje na putu prema EU-u. U ožujku 2019. nekoliko je oporbenih stranaka počelo bojkotirati parlament. Parlamentarna praksa vladajuće koalicije dovela je do slabljenja zakonodavne rasprave i kontrole te je narušila nadzor parlamenta nad izvršnom vlasti. Tjedni prosvjedi protiv vlade započeli su u Beogradu u prosincu 2018. kao odgovor na napad na vođu oporbene stranke. Iako općenito nije postignut napredak u pogledu slobode izražavanja, nova medijska strategija izrađena je na transparentan i uključiv način. S obzirom na velike izazove u tom području potrebno ju je hitno donijeti i provesti. Postignut je određeni napredak u području pružanja usluga građanima, no potrebno je više zalaganja za profesionalizaciju i depolitizaciju javne uprave. Ključna je sposobnost Srbije da privuče i zadrži kvalificirano osoblje u upravi koja se bavi pitanjima EU-a. Trenutačni

postupak ustavne reforme temelji se na nacrtu vlade iz listopada 2018. koji je usmjeren na jačanje zaštitnih mjera za neovisnost pravosuđa u skladu s europskim standardima. Ekonomske reforme i dalje daju rezultate, posebno u pogledu makroekonomske stabilizacije. Pritisak cijena i dalje je slab, a rezultati tržišta rada su se poboljšali. No velike strukturne reforme javne uprave, porezne uprave i poduzeća u državnom vlasništvu napreduju vrlo sporo. Privatni sektor i dalje nije dovoljno razvijen te ga ugrožavaju slabosti u području vladavine prava i provedbe načela poštenog tržišnog natjecanja. Srbija i dalje znatno pridonosi upravljanju mješovitim migracijskim tokovima prema EU-u.

Unatoč uvođenju carinskih pristojbi u Kosovu Srbija i dalje sudjeluje u dijalogu s Prištinom uz posredovanje EU-a. Srbija mora uložiti znatan trud te doprinijeti, posebno u međunarodnim odnosima, uspostavljanju povoljnog okruženja za sklapanje sveobuhvatnog pravno obvezujućeg sporazuma s Kosovom. Takav je sporazum hitno potreban i ključan kako bi Srbija, kao i Kosovo, mogli napredovati na svojem europskom putu.

9. **Sjeverna Makedonija** postigla je znatan napredak na putu prema strateškom cilju integracije u EU i NATO. Pokazala je odlučnost u provođenju reformi EU-a te je postigla konkretne i održive rezultate, među ostalim u pogledu uvjeta o otvaranju pregovora o pristupanju utvrđenih u zaključcima Vijeća iz lipnja 2018. Tijekom razdoblja izvješćivanja Vlada je, a postupno i oporba, dosljedno iskazivala političku volju za napredak te je unatoč političkim izazovima vidljiva i pozitivna promjena u načinu razmišljanja. Održivost tih strukturnih reformi dugoročan je proces i zahtijeva stalni angažman. Relevantne zakonodavne promjene u tim područjima provedene su uglavnom na uključiv i transparentan način, uključujući oporbu, civilno društvo i međunarodne partnere. Postignuti su prvi konkretni rezultati u jačanju neovisnosti pravosuđa, rezultatima istraga, kaznenim progonima i pravomoćnim presudama u predmetima u području korupcije i organiziranog kriminala, pa i na visokoj razini. Taj se rad mora nastaviti jednakim intenzitetom i na transparentan način kako bi se osigurao stručan i nepristran rad sudstva. Državno povjerenstvo za sprečavanje korupcije poduzelo je važne korake za proaktivnu borbu protiv korupcije, uključujući i visoke dužnosnike različitih političkih opredjeljenja. U suradnji s NATO-om i strateškim partnerima uspostavljene su zaštitne mjere u području obavještajnih i sigurnosnih službi kako bi se spriječilo ponavljanje ozbiljnih problema iz prošlosti. Radilo se na poboljšanju profesionalizacije javne uprave, a Državno povjerenstvo za sprečavanje korupcije poduzelo je korake u slučaju navodnih politiziranih imenovanja. Ukupno gledajući, ponovno je uspostavljen sustav provjere i ravnoteže, što je ojačalo demokraciju i vladavinu prava u zemlji. Predsjednički izbori održani 21. travnja i 5. svibnja 2019. provedeni su na miran i transparentan način. Povijesni sporazum postignut s Grčkom, kojim je riješen dugogodišnji spor oko imena, primjer je pomirenja za regiju i Europu u cjelini. Komisija sa zanimanjem iščekuje nastavak provedbe Sporazuma o prijateljstvu s Bugarskom. Nakon godina stagnacije gospodarski rast nastavio se 2018. u visini od 2,7 %. Nezaposlenost se nastavila smanjivati, ali je i dalje visoka. Vlada je reformirala oporezivanje dohotka i mirovinski sustav te poduzela daljnje mjere za poboljšanje upravljanja javnim financijama i povećanje transparentnosti. Međutim, manjak vještina, strukturni izazovi u poslovnom okruženju i izostanak ulaganja u infrastrukturu ograničavaju konkurentnost i integraciju domaćih trgovačkih društava u globalne vrijednosne lance.

S obzirom na postignut znatan napredak i ispunjavanje uvjeta koje je Vijeće jednoglasno utvrdilo u lipnju 2018., Komisija preporučuje da Vijeće otvori pregovore o pristupanju sa Sjevernom Makedonijom. Kako bi poduprla zamah reformi, Komisija bi na tu zemlju

primijenila ojačani pristup za poglavlja o pravosuđu, temeljnim pravima te pravdi, slobodi i sigurnosti.

10. **Albanija** je nastavila ostvarivati dobar napredak i pokazala odlučnost u namjeri da provede reforme EU-a. Postigla je konkretne i održive rezultate u izrazito polariziranoj političkoj atmosferi, posebno u pogledu uvjeta o otvaranju pregovora o pristupanju utvrđenih u zaključcima Vijeća iz lipnja 2018. Oporbene stranke, koje su većinom odustale od parlamentarnog mandata u veljači 2019., trebale bi se opet konstruktivno uključiti u demokratske institucije i posvetiti se postizanju širokog europskog konsenzusa. Nastavljena je dosljedna provedba pravosudne reforme, što je dovelo do dobrih rezultata i postavljanja temelja za znatno jačanje sektora te neovisnosti, nepristranosti, profesionalnosti i odgovornosti sudstva. Postignuti su konkretni rezultati u ocjenjivanju svih sudaca i tužitelja (postupak provjere). Nastavilo se i s institucijskim restrukturiranjem pravosuđa. Osnovana su nova tijela potrebna za neovisno samoupravljanje pravosuđa, na temelju čega su osnovane specijalizirane pravosudne i istražne institucije za borbu protiv organiziranog kriminala i korupcije. Poduzete su dodatne odlučne mjere u borbi protiv korupcije i organiziranog kriminala, uključujući borbu protiv trgovanja drogom i uzgajanja droge, što je pridonijelo ostvarivanju čvrstih rezultata u proaktivnim istragama, kaznenim progonima i osuđujućim presudama. Albanija je proteklih godina pokazala veliku predanost borbi protiv proizvodnje i trgovine kanabisom. Pojačana je i međunarodna policijska suradnja, posebice s državama članicama EU-a, što je dovelo do uspješnog provođenja brojnih operacija kaznenog progona velikih razmjera te do uhićenja i kaznenog progona vođa organiziranih kriminalnih skupina. Postizanje dobrih rezultata u proaktivnim istragama, kaznenom progonu i osudama u borbi protiv korupcije na svim razinama te u borbi protiv organiziranog kriminala i dalje je dugoročan izazov koji i dalje zahtijeva pojačano i dosljedno zalaganje Albanije, uključujući operativnu suradnju s državama članicama EU-a.

Nadalje, nastavila se reforma javne uprave s općenitim ciljevima povećanja profesionalnosti i transparentnosti u postupcima zapošljavanja u javnoj službi te poboljšanja postupka izrade politika jačanjem struktura za koordinaciju sektora i uspostave regulatornog okvira za procjenu učinka. Donesene su mjere za jačanje djelotvorne zaštite ljudskih prava, uključujući prava pripadnika manjina i romske zajednice, te politike protiv diskriminacije. Gospodarski rast dodatno se povećao s 3,8 % u 2017. na 4,2 % u 2018., a nezaposlenost i proračunski deficit smanjili su se, iako su i dalje visoki. Nedostatak produktivnih znanja i vještina, niska razina obrazovanja i prijenosa tehnologije ograničavaju njezinu konkurentnost i integraciju u međunarodne lance vrijednosti.

S obzirom na postignut znatan napredak i ispunjavanje uvjeta koje je Vijeće jednoglasno utvrdilo u lipnju 2018., Komisija preporučuje da Vijeće otvori pregovore o pristupanju s Albanijom. Kako bi poduprla zamah reformi, Komisija bi na tu zemlju primijenila ojačani pristup za poglavlja o pravosuđu, temeljnim pravima te pravdi, slobodi i sigurnosti. Albanija treba nastaviti s dobrim rezultatima u borbi protiv korupcije na svim razinama i u borbi protiv organiziranog kriminala. Za održavanje i jačanje napretka koji je ta zemlja ostvarila potreban je i snažniji nacionalni konsenzus o prioritetu integracije u EU, nadilaženje trenutačne polarizacije i iskazivanje političke volje među strankama.

11. Opća politička situacija na **Kosovu** pokazala se teškom. Odluka vlade o uvođenju stopostotnih carina na uvoz iz Srbije i Bosne i Hercegovine, što predstavlja kršenje obveza iz CEFTA-e i protivno je Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju, zasjenila je napredak u određenim ključnim reformama u vezi s EU-om. Kosovo bi trebalo hitno ukinuti tu mjeru

i usredotočiti se na provođenje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, za što je potreban snažan međustranački konsenzus. Kosovo bi trebalo djelotvorno provoditi nedavno doneseno zakonodavstvo u područjima vladavine prava i javne uprave te dovršiti provedbu programa europskih reformi. Potrebno je mnogo zalaganja da se spriječi političko uplitanje u zapošljavanje viših državnih službenika te usklađeniji pristup borbi protiv korupcije i organiziranog kriminala. Imenovanja osoba osuđenih za ratne zločine ili korupciju odnosno organizirani kriminal na službena mjesta u suprotnosti su s europskim vrijednostima. Potrebno je odlučno pristupiti suzbijanju raširene korupcije i organiziranog kriminala, pa tako i na sjeveru Kosova. Ostvaren je određeni napredak u gospodarstvu zahvaljujući održivom rastu i nešto boljem poslovnom okruženju. Međutim, potrebno je riješiti problem sive ekonomije i donijeti mjere za povećanje stope aktivnosti i zaposlenosti kako bi se osiguralo da je proračun u skladu s postojećim fiskalnim pravilima.

Komisija je u srpnju 2018. potvrdila da je Kosovo ispunilo sva mjerila za liberalizaciju viznog režima koja je donijelo Vijeće. U ožujku 2019. Europski parlament podržao je prijedlog Komisije o liberalizaciji viznog režima u prvom čitanju. U Vijeću je podnesen prijedlog za liberalizaciju viznog režima te bi ga trebalo hitno razmotriti. Kosovo bi trebalo nastaviti poštovati sve kriterije, posebno u području vladavine prava i migracija.

Općenito, Kosovo i dalje sudjeluje u dijalogu s Beogradom uz posredovanje EU-a. Kosovo mora uložiti znatan trud te doprinijeti uspostavljanju povoljnog okruženja za sklapanje sveobuhvatnog pravno obvezujućeg sporazuma sa Srbijom. Takav je sporazum hitno potreban i ključan kako bi Srbija i Kosovo mogli napredovati na svojem europskom putu. Vlada Kosova mora ukinuti carine na uvoz iz Srbije i Bosne i Hercegovine.

IV. PRILOZI

- 1. Zaključak i preporuka iz Komisijina Mišljenja o zahtjevu Bosne i Hercegovine za članstvo u EU-u**
- 2. Sažeti pregled nalaza izvješća**
- 3. Provedba Strategije za zapadni Balkan i Programa prioriteta iz Sofije: pojačani angažman EU-a**
- 4. Statistički prilog**

PRILOG 1. – Zaključak i preporuka iz Komisijina Mišljenja o zahtjevu Bosne i Hercegovine za članstvo u EU-u

Bosna i Hercegovina još uvijek ne ispunjava dovoljno kriterije koje je 1993. utvrdilo Europsko vijeće u Kopenhagenu i koji se odnose na stabilnost institucija koje jamče demokraciju, vladavinu prava, ljudska prava te poštovanje i zaštitu manjina. U tom pogledu zemlja mora uložiti znatne napore kako bi u dovoljnoj mjeri ispunila te kriterije jačanjem institucija u cilju jamčenja demokracije, vladavine prava, ljudskih prava te poštovanja i zaštite manjina. Bosna i Hercegovina mora uskladiti svoj ustavni okvir s europskim standardima i osigurati funkcionalnost svojih institucija kako bi mogla preuzeti obveze EU-a. Iako je decentralizirana državna struktura kompatibilna s članstvom u EU-u, Bosna i Hercegovina morat će provesti reformu svojih institucija kako bi mogla djelotvorno sudjelovati u donošenju odluka EU-a te u potpunosti provesti i izvršavati pravnu stečevinu.

Treba poboljšati svoj izborni okvir i funkcioniranje pravosuđa. Usto, trebala bi ojačati sprečavanje i borbu protiv korupcije i organiziranog kriminala, uključujući pranje novca i terorizam, te osigurati djelotvorno upravljanje granicama te funkcioniranje migracijskog sustava i sustava azila. Treba pojačati zaštitu temeljnih prava svih građana, među ostalim osiguravanjem poticajnog okruženja za civilno društvo i pomirenje te zaštitom i uključivanjem ranjivih skupina. Treba dovršiti i ključne korake u reformi javne uprave.

Kad je riječ o gospodarskim kriterijima, Bosna i Hercegovina postigla je određeni stupanj makroekonomske stabilnosti. Međutim, kako bi ostvarila napredak u funkcioniranju tržišnog gospodarstva, kriteriju koji je 1993. utvrdilo Europsko vijeće u Kopenhagenu, Bosna i Hercegovina mora posvetiti posebnu pozornost ubrzanju postupaka donošenja odluka i poboljšanju poslovnog okruženja, kao i učinkovitosti i transparentnosti javnog sektora, posebno javnih poduzeća. Trebala bi ukloniti prepreke pravilnom funkcioniranju tržišnih mehanizama, kao što su slaba vladavina prava, znatna birokracija, korupcija, dugotrajni i pretjerano složeni administrativni postupci te velika rascjepkanost unutarnjeg tržišta. Kako bi se srednjoročno mogla nositi s pritiskom konkurencije i tržišnim silama u Uniji, Bosna i Hercegovina treba obratiti posebnu pozornost na slabu kvalitetu obrazovanja i nedovoljnu usmjerenost obrazovanja na potrebe tržišta rada, kvalitetu fizičkog kapitala, kao što je nedovoljan razvoj prometne i energetske infrastrukture, i sporu prilagodbu svoje gospodarske strukture.

Potrebno je poboljšati rezultate koje je Bosna i Hercegovina ostvarila u provedbi svojih obveza u okviru Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, posebno u vezi s utvrđivanjem parlamentarne dimenzije Sporazuma i donošenjem nacionalnog plana za usvajanje pravne stečevine EU-a.

Bosna i Hercegovina općenito je u ranoj fazi u pogledu svoje spremnosti na preuzimanje obveza članstva u EU-u te treba znatno ubrzati postupak usklađivanja s pravnom stečevinom EU-a i provedbe i izvršavanja povezanog zakonodavstva. Posebnu pozornost treba posvetiti područjima slobodnog kretanja robe, prava poslovnog nastana i slobode pružanja usluga, informacijskog društva i medija, poljoprivrede i ruralnog razvoja, ribarstva, prometne politike, energetike, ekonomske i monetarne politike, statistike, socijalne politike i zapošljavanja, poduzetništva i industrijske politike, regionalne politike i koordinacije strukturnih instrumenata, obrazovanja i kulture, zaštite potrošača i zdravlja te financijske kontrole.

Pristupanje Bosne i Hercegovine imalo bi ograničen opći učinak na politike Europske unije i ne bi utjecalo na sposobnost Unije da održava i jača vlastiti razvoj. Istodobno, utvrđeni

problemi povezani s funkcionalnošću u Bosni i Hercegovini, posebno kad je riječ o unutarnjem postupku donošenja odluka, kao i nesigurnost i preklapanja nadležnosti među različitim razinama vlasti mogle bi negativno utjecati na postupak donošenja odluka na razini EU-a, naročito kad je riječ o pitanjima koja zahtijevaju jednoglasnost država članica EU-a. Bosna i Hercegovina trebala bi stoga raditi na rješavanju problema povezanih s funkcionalnošću kako bi bila u skladu sa zahtjevima EU-a za članstvo te bi trebala preuzeti s tim povezane obveze.

Komisija smatra da bi pregovore o pristupanju Europskoj uniji trebalo otvoriti s Bosnom i Hercegovinom kad dosegne potreban stupanj usklađenosti s kriterijima za članstvo, a posebno s političkim kriterijima iz Kopenhagena kojima se zahtijeva stabilnost institucija koje jamče ponajprije demokraciju i vladavinu prava. Bosna i Hercegovina morat će znatno poboljšati svoj zakonodavni i institucionalni okvir kako bi mogla ostvariti sljedeće ključne prioritete:

Demokracija/funkcionalnost

1. Osigurati da se izbori provode u skladu s europskim standardima provedbom preporuka OESS-a/ODIHR-a i odgovarajućih preporuka Venecijanske komisije, uz transparentnost financiranja političkih stranaka i održavanje lokalnih izbora u Mostaru.
2. Osigurati rezultate na svim razinama funkcioniranja mehanizama za koordinaciju u pitanjima EU-a, uključujući izradu i donošenje nacionalnog programa za usvajanje pravne stečevine EU-a.
3. Osigurati pravilno funkcioniranje Parlamentarnog odbora za stabilizaciju i pridruživanje.
4. Znatno poboljšati institucionalni okvir, među ostalim na ustavnoj razini:
 - a) kako bi se osigurala pravna sigurnost u pogledu podjele nadležnosti među svim razinama vlasti;
 - b) kako bi se uvela klauzula o zamjeni kojom bi se državi pri pristupanju omogućilo privremeno izvršavanje nadležnosti drugih razina vlasti radi sprečavanja i uklanjanja povreda prava EU-a;
 - c) kako bi se zajamčila neovisnost pravosuđa, uključujući njegovu instituciju za samoupravljanje (Visoko sudsko i tužilačko vijeće);
 - d) kako bi se reformirao Ustavni sud, uključujući rješavanje pitanja međunarodnih sudaca, i osigurala provedba njegovih odluka;
 - e) kako bi se zajamčila pravna sigurnost, među ostalim osnivanjem pravosudnog tijela kojem je povjereno dosljedno tumačenje zakona u cijeloj Bosni i Hercegovini;
 - f) kako bi se osigurala jednakost i nediskriminacija građana, posebno uzimajući u obzir sudsku praksu Europskog suda za ljudska prava u predmetu *Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine*;
 - g) kako bi se osiguralo da se sva upravna tijela sa zadaćom da provode pravnu stečevinu temelje samo na stručnosti i da ukinu pravo veta pri donošenju odluka, u skladu s pravnom stečevinom.
5. Poduzeti konkretne mjere sa svrhom promicanja okruženja pogodnog za pomirenje kako bi se prevladale posljedice rata.

Vladavina prava

6. Poboljšati funkcioniranje pravosuđa donošenjem novog zakonodavstva o Visokom sudskom i tužilačkom vijeću te sudovima Bosne i Hercegovine u skladu s europskim standardima.
7. Jačati prevenciju i borbu protiv korupcije i organiziranog kriminala, uključujući pranje

novca i terorizam, posebno:

- a) donošenjem i provođenjem zakonodavstva o sukobu interesa i zaštiti zviždača;
 - b) osiguravanjem djelotvornog funkcioniranja i koordinacije tijela za borbu protiv korupcije;
 - c) usklađivanjem zakonodavstva i jačanjem kapaciteta u području javne nabave;
 - d) osiguravanjem djelotvorne suradnje među tijelima za kazneni progon i s uredima tužitelja;
 - e) pokazivanjem napretka u postizanju rezultata proaktivnih istraga, potvrđenih optužnica, kaznenog progona i pravomoćnih presuda protiv organiziranog kriminala i korupcije, među ostalim na visokoj razini;
 - f) depolitiziranjem i restrukturiranjem javnih poduzeća te osiguravanjem transparentnosti procesa privatizacije.
8. Osigurati djelotvornu koordinaciju kapaciteta za upravljanje granicama i za upravljanje migracijama na svim razinama te osigurati funkcioniranje sustava azila.

Temeljna prava

9. Jačati zaštitu prava svih građana, posebno osiguravanjem provedbe zakonodavstva o nediskriminaciji i rodnoj ravnopravnosti.
10. Osigurati pravo na život i zabranu mučenja, posebno a) ukidanjem upućivanja na smrtnu kaznu u ustavu Republike Srpske i b) određivanjem nacionalnog preventivnog mehanizma za borbu protiv mučenja i zlostavljanja.
11. Osigurati poticajno okruženje za civilno društvo, posebno poštovanjem europskih standarda o slobodi udruživanja i slobodi okupljanja.
12. Jamčiti slobodu izražavanja i medija te zaštitu novinara, posebno a) osiguravanjem odgovarajućeg pravosudnog praćenja slučajeva prijetnji i nasilja nad novinarima i medijskim djelatnicima te (b) osiguravanjem financijske održivosti javnog radiotelevizijskog sustava.
13. Poboľjšati zaštitu i uključivanje ranjivih skupina, posebno osoba s invaliditetom, djece, pripadnika zajednice LGBTI, pripadnika romske zajednice, zadržanih osoba, migranata i tražitelja azila te raseljenih osoba i izbjeglica, u skladu s ciljem zaključivanja Priloga VII. Mirovnom sporazumu iz Daytonu.

Reforma javne uprave

14. Dovořiti ključne mjere reforme javne uprave usmjerene na poboljšanje cjelokupnog funkcioniranja javne uprave osiguravanjem stručne i depolitizirane državne službe te usklađenog pristupa donošenju politika na razini cijele zemlje.

Komisija potiče sve razine vlasti Bosne i Hercegovine da se dogovore o novom skupu mjera socioekonomske reforme i provedu ih u skladu sa smjernicama za politiku ERP-a.

Usto, Komisija potiče Bosnu i Hercegovinu da nastavi sudjelovati u regionalnoj suradnji i jačati bilateralne odnose sa susjednim zemljama, među ostalim sklapanjem graničnih sporazuma i u težnji trajnom pomirenju na zapadnom Balkanu.

Komisija preporučuje Vijeću da raspravi o ovom Mišljenju i daljnjim događajima u pogledu ključnih prioriteta nakon osnivanja vlada u Bosni i Hercegovini.

Komisija će pratiti napredak Bosne i Hercegovine u institucionalnom okviru Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju te će joj nastaviti pružati financijsku potporu u okviru Instrumenta pretprijetne pomoći.

Komisija će podnijeti izvješće o Bosni i Hercegovini kao dio paketa za proširenje za 2020., u kojem će se preispitati provedba prethodno navedenih ključnih prioriteta uzimajući u obzir sljedeće korake te zemlje na putu prema EU-u.

PRILOG 2. – Sažeci nalaza iz izvješća

Turska

Izvanredno stanje uvedeno 15. srpnja 2016. nakon pokušaja vojnog udara ukinuto je 18. srpnja 2018., kada je isteklo njegovo posljednje produljenje, ali odmah zatim turski parlament donio je zakon kojim se mnogi elementi izvanrednog stanja zadržavaju još tri godine. Taj zakon ograničava određene temeljne slobode, prije svega time što dopušta otpuštanje javnih službenika (uključujući suce) i produljivanje pritvora te ograničavanje slobode kretanja i javnog okupljanja, a proširuje ovlasti pokrajinskih guvernera koje imenuje vlada.

EU, koji je odmah i odlučno osudio pokušaj udara, ponovno je naglasio da potpuno podržava demokratske institucije te zemlje i priznao legitimnu potrebu Turske za donošenjem brzih i razmjernih mjera nakon takve ozbiljne prijetnje. Međutim, širok opseg i kolektivna priroda mjera poduzetih u izvanrednom stanju nakon pokušaja udara, kao što su brojna otpuštanja, uhićenja i pritvaranja, i dalje su vrlo ozbiljan problem.

Tijekom izvanrednog stanja izdano je 36 ukaza kojima se ograničavaju određena građanska i politička prava te pravo na obranu, proširuju policijske i tužiteljske ovlasti u istragama i kaznenom progonu i predviđa otpuštanje više od 152 000 državnih službenika, uključujući članove akademske zajednice, nastavnike i javne dužnosnike.

Ustavni sud presudio je da nema ovlasti za preispitivanje zakonitosti ukaza donesenih na temelju zakonskih ovlasti koje proizlaze iz izvanrednog stanja. Parlament je revidirao 32 ukaza. U svibnju 2017. turske su vlasti osnovale Istražno povjerenstvo za mjere tijekom izvanrednog stanja, čija je zadaća zasebno razmotriti svaku pritužbu.

Od svibnja 2019. podneseno je 126 600 zahtjeva. Od tog ukupnog broja istražna komisija razmotrila je 70 406, od kojih je samo 5 250 riješeno vraćanjem na posao, dok je 65 156 pritužbi odbijeno. Još 55 714 zahtjeva čeka rješenje. Imajući u vidu brzinu obrade zahtjeva postavlja se pitanje razmatra li se svaki slučaj pojedinačno. S obzirom na to da nema sudskog saslušanja, za podnositelje zahtjeva općenito nema postupovnih jamstava. Odluke se donose na temelju pisanih dokumenata povezanih s prvotnim otpuštanjem, zbog čega se postavlja pitanje u kojoj je mjeri istražna komisija djelotvoran pravni lijek.

Nakon završetka izvanrednog stanja Turska je povukla svoja odstupanja od obveza iz Europske konvencije o ljudskim pravima i Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima (ICCPR). Međutim, postupak praćenja koji je Parlamentarna skupština Vijeća Europe ponovno otvorila u travnju 2017. ostaje u cijelosti na snazi.

Izvan okvira istražnog povjerenstva za mjere tijekom izvanrednog stanja kapacitet Turske da osigura djelotvoran domaći pravni lijek u smislu Europskog suda za ljudska prava dodatno je narušen. Nekoliko sudskih presuda u korist istaknutih optuženika, uključujući branitelje ljudskih prava, ubrzo je ukinuo drugi, a ponekad čak i isti sud, u nekim slučajevima nakon primjedbi izvršne vlasti.

Mnogi borci za ljudska prava, aktivisti civilnog društva, mediji, pripadnici akademske zajednice, političari, liječnici, odvjetnici, suci, lezbijke, homoseksualci te biseksualne, transrodne i interseksualne (LGBTI) osobe još su uvijek u pritvoru, ponekad bez optužnice, te se suočavaju s kampanjama ocrnjivanja koje vode mediji i političari na višim položajima. Prostor za djelovanje organizacija civilnog društva koje se zalažu za temeljna prava i slobode dodatno je smanjen, što se vidi na primjeru uvođenja dodatnih administrativnih prepreka. Organizacijama povezanim sa zaštitom prava koje su zatvorene zbog izvanrednog stanja nije omogućen nikakav pravni lijek protiv oduzimanja imovine. Od listopada 2018., nakon izmjene parlamentarnog poslovnika, organizacije civilnog društva isključene su iz postupka

zakonodavnog savjetovanja u parlamentarnim odborima. Ne postoje uključivi mehanizmi za najšire savjetovanje unutar cijelog društva.

Turska tek treba uvažiti ključne preporuke Vijeća Europe i njegovih tijela. Optužbe o prijestupima treba utvrditi transparentnim postupcima i za svakog zasebno. Individualna kaznena odgovornost može biti utvrđena samo uz puno poštovanje načela diobe vlasti, potpune neovisnosti sudstva i prava svakog pojedinca na pošteno suđenje.

Novim predsjedničkim sustavom vlast je centralizirana u rukama izvršne vlasti, a zakonodavna i nadzorna funkcija parlamenta znatno je ograničena. Od srpnja 2018. parlament je donio 17 zakonodavnih akata, uključujući kontroverzne izmjene svojeg poslovnika. Ministri se više ne pojavljuju pred zastupnicima u Parlamentu. Zastupnici im sad mogu postavljati samo pisana pitanja.

Rastuća politička polarizacija, posebno uoči lokalnih izbora u ožujku 2019., i dalje sprečava konstruktivan parlamentarni dijalog. Nastavlja se marginalizacija oporbe, posebno Narodne demokratske stranke (HDP), a mnogi su zastupnici te stranke pritvoreni. Dugotrajni nedostaci u sustavu parlamentarnog imuniteta nisu otklonjeni.

Na predsjedničkim i parlamentarnim izborima u lipnju 2018. te općinskim izborima u ožujku 2019. zabilježen je veliki odaziv. Birači su imali stvaran izbor, unatoč nedostatku uvjeta za ravnopravno nadmetanje kandidata. Vladajuća stranka imala je znatnu prednost, što se vidjelo i iz njezine velike prisutnosti u javnim i privatnim medijima povezanima s vladom. Nakon općinskih izbora Vrhovno izborno povjerenstvo proglasilo je da četiri izabrana gradonačelnika i člana općinskih vijeća na jugoistoku Turske ne ispunjavaju uvjete za preuzimanje dužnosti, iako su njihove kandidature bile potvrđene prije izbora. Poništilo je i izbore za gradonačelnika Istanbula te zakazalo njihovo ponavljanje za 23. lipnja. Odluke Vrhovnog izbornog povjerenstva o ponavljanju izbora u Istanbulu te o proglašavanju drugoplasiranih kandidata gradonačelnicima određenih općina na jugoistoku ozbiljno dovode u pitanje poštovanje zakonitosti i integriteta izbornog procesa te neovisnost te institucije od političkog pritiska. U suprotnosti su s temeljnim ciljem demokratskog izbornog procesa – osigurati da se provede volja naroda. Oporbene stranke oštro su se usprotivile poništavanju izbora za gradonačelnika Istanbula i njihovu ponavljanju.

Punim stupanjem na snagu predsjedničkog sustava preoblikovane su izvršna vlast i državna uprava. Predsjednički sustav, s ukidanjem položaja predsjednika vlade i drugih položaja kao što su podtajnici u ministarstvima, doveo je do veće politizacije javne uprave. Predsjednik sada ima ovlasti imenovati čelnike velike većine javnih regulatornih tijela.

Uhićenjima i otpuštanjima lokalnih političara uoči lokalnih izbora u ožujku 2019. te imenovanjima povjerenika i proizvoljnom naravi tih imenovanja glasačima je uskraćena politička zastupljenost na lokalnoj razini, što ozbiljno ugrožava lokalnu demokraciju.

Vlada je temeljito izmijenila pravni okvir kojim se uređuju odnosi civila i vojske te je znatno uvećala ovlasti izvršne vlasti nad vojskom, čime je ojačala civilni nadzor. Visoki vojni sudovi praktično su ukinuti ustavnim izmjenama, ali vojne i obavještajne službe i dalje nedovoljno odgovaraju za svoj rad parlamentu, a snage sigurnosti i dalje uživaju opsežnu pravnu zaštitu. Parlamentarno povjerenstvo za nadzor tijela kaznenog progona ostalo je nedjelotvorno. Pravni okvir za nadzor vojnih rashoda još nije poboljšán.

Stanje na jugoistoku zemlje i dalje je problematično unatoč poboljšanom sigurnosnom okruženju. Vlada je nastavila provoditi sigurnosne operacije u kontekstu višekratnih nasilnih činova Kurdistanske radničke stranke (PKK), koja je i dalje na EU-ovu popisu osoba, skupina i subjekata uključenih u teroristička djela. Iako vlada ima legitimno pravo boriti se protiv terorizma, ona je dužna osigurati i da se to odvija u skladu s vladavinom prava, ljudskim

pravima i temeljnim slobodama. Protuterorističke mjere trebaju biti razmjerne. Iako je ponegdje bilo obnove, samo je mali broj interno raseljenih osoba primio naknadu. Nije bilo vidljivog napretka u povratku na vjerodostojni politički proces potreban za postizanje mirnog i održivog rješenja.

Turska je umjereno pripremljena u području **reformе javne uprave**, dok je u području javne službe i upravljanja ljudskim resursima došlo do ozbiljnog nazadovanja, što je utjecalo i na razvoj politika i odgovornost. Promjene u sustavu državne službe dodatno su povećale politizaciju uprave. Imenovanja na više rukovodeće položaje putem natječaja i na temelju zasluga i dalje su iznimka. Zbog ozbiljnih postupovnih nedostataka postavlja se pitanje u kojoj se mjeri istražno povjerenstvo za mjere tijekom izvanrednog stanja može smatrati djelotvornim pravnim lijekom za otpuštene javne dužnosnike.

Turski **pravosudni sustav** u ranoj je fazi pripremljenosti. Došlo je do dodatnog ozbiljnog nazadovanja, a preporuke iz prethodnih izvješća nisu ni prihvaćene ni provedene. Na suce i tužitelje i dalje se vrši politički pritisak, a mnogo ih se i premješta. To negativno utječe na neovisnost te ukupnu kvalitetu i učinkovitost pravosuđa. Zapošljavanje velikog broja novih sudaca i tužitelja u okviru postojećeg sustava vrlo je zabrinjavajuće jer nisu poduzete nikakve mjere da se riješi problem nedostatka objektivnih, ujednačenih i unaprijed utvrđenih kriterija za njihovo zapošljavanje i napredovanje prema zaslugama. Pravosudna akademija Turske, koja je bila zatvorena tijekom izvanrednog stanja, ponovno je otvorena predsjedničkim ukazom. Negativan učinak otpuštanja i prisilnog premještanja sudaca i tužitelja i dalje je očit te bi mogao proširiti autocenzuru. Nisu poduzete nikakve mjere za uspostavljanje pravnih jamstava kojima bi se osigurala neovisnost sudstva od izvršne vlasti ili ojačala neovisnost Vijeća sudaca i javnih tužitelja (CJP). Strategija reforme pravosuđa za razdoblje 2019.–2023. najavljena je u kolovozu 2018., ali još nije donesena. Turska se savjetovala s Vijećem Europe i Komisijom o nacrtu strategije.

Zemlja je u ranoj fazi **borbe protiv korupcije**. Došlo je do nazadovanja jer ukinuta preventivna tijela nisu zamijenjena neovisnim tijelom u skladu s Konvencijom Ujedinjenih naroda protiv korupcije, koje je Turska stranka. Neprimjeren utjecaj izvršne vlasti u istragama i kaznenom progonu slučajeva korupcije koji izazivaju pozornost javnosti i dalje je moguć i u pravnim i u institucijskim okvirima. Izmjene zakonodavstva predviđene u prethodnim strategijama suzbijanja korupcije još nisu provedene. Zakonodavstvo o javnoj nabavi i dalje je nespojivo s pravnom stečevinom EU-a, a opseg odstupanja od zakona o javnoj nabavi još je veći. Nepostojanje snažne strategije i akcijskog plana za borbu protiv korupcije znak je nedostatka političke volje za odlučnu borbu protiv korupcije. Ne postoji stalno, funkcionalno neovisno tijelo za borbu protiv korupcije ni specijalizirano tužiteljstvo za vođenje istraga protiv korupcije, a specijaliziranih je sudova malo. Općenito, korupcija je raširena u brojnim područjima te i dalje zabrinjava.

Turska je u određenoj mjeri pripremljena u pogledu **borbe protiv organiziranog kriminala**, iako je napredak općenito ograničen. Treba poboljšati svoje zakonodavstvo o kiberkriminalitetu, zapljene imovine i zaštiti svjedoka. Turska zaštita podataka i dalje nije u skladu s europskim standardima te će se morati revidirati kako bi se osigurala provedba operativnog sporazuma s Europolom o kojem se trenutačno pregovara. Turska bi trebala izraditi i provesti sveobuhvatniji i dosljedniji pravni okvir za oduzimanje imovinske koristi ostvarene kaznenim djelom i poboljšati kapacitete za upravljanje zamrznutom imovinom.

Turska je ostvarila dobar napredak u području **migracijske politike i politike azila** te je i dalje predana djelotvornoj provedbi Izjave EU-a i Turske iz ožujka 2016. Trend smanjenja broja nezakonitih ulazaka iz Turske na Egejske otoke od stupanja na snagu Izjave potaknut je pojačanim nastojanjima turskih tijela kaznenog progona. Turska je nastavila ulagati iznimne

napore da osigura golemu i dosad nezabilježenu humanitarnu pomoć i potporu za više od 3,6 milijuna registriranih izbjeglica iz Sirije i približno 370 000 registriranih izbjeglica iz drugih zemalja, te je zemlja domaćin najveće izbjegličke zajednice na svijetu. Uspostavila je sedam radnih skupina za tehnički rad na preostalim mjerilima u okviru dijaloga o liberalizaciji viznog režima. Međutim, nije postignut napredak u usklađivanju turske vizne politike sa zajedničkom viznom politikom EU-a.

Zemlja i dalje ozbiljno nazaduje kad je riječ o **ljudskim i temeljnim pravima**. Unatoč tome što pravni okvir uključuje opća jamstva poštovanja ljudskih i temeljnih prava, treba se još uskladiti s Europskom konvencijom o ljudskim pravima i sudskom praksom Europskog suda za ljudska prava. Ozbiljno nazadovanje zamjetno je i u području slobode izražavanja, slobode okupljanja, slobode udruživanja te postupovnih i imovinskih prava. Nije bilo izmjena zakonodavstva koje je uvedeno neposredno nakon ukidanja izvanrednog stanja, što znači da su uklonjene ključne mjere za zaštitu aktivista civilnog društva, boraca za ljudska prava, novinara, akademika i drugih od povreda. Ostvarivanje prava otežano je zbog rascjepkanosti i ograničene neovisnosti javnih institucija odgovornih za zaštitu tih prava i sloboda te nedostatka neovisnog pravosuđa. Sindikalna prava i dalje su pod ogromnim pritiskom. Nisu poduzete nikakve mjere za istragu, kazneni progon ili kažnjavanje osoba uključenih u ozbiljno kršenje ljudskih prava tijekom izvanrednog stanja. Društvom je vladalo ozračje zastrašivanja jer je izvanredno stanje iskorišteno kako bi se ograničio prostor za drukčije ili alternativne stavove. U prosincu 2018. ukupan broj osoba u zatvoru koje čekaju podizanje optužnice ili suđenje popeo se na 57 000, što je više od 20 % zatvorenika. Zatvori su prenapučeni i uvjeti se pogoršavaju. Sloboda izražavanja i dalje se strogo ograničava, a trend kaznenog progona pisaca, korisnika društvenih medija i drugih građana, čak i djece, zbog vrijeđanja predsjednika dramatično se povećao. Nedostatak transparentnosti u pogledu vlasništva nad medijima i dalje dovodi u pitanje neovisnost stajališta uredništva. Romi⁸ i dalje žive u vrlo lošim uvjetima te često nemaju osnovne javne usluge i ovise o socijalnim naknadama. Projekti gradske obnove utječu prvenstveno na njihova naselja, prisiljavajući čitave obitelji na raseljavanje. Prava najranjivijih skupina i pripadnika manjina trebala bi biti bolje zaštićena. Rodno uvjetovano nasilje, diskriminacija, govor mržnje prema manjinama, zločini iz mržnje i kršenja ljudskih prava LGBTI osoba i dalje su na vrlo zabrinjavajućoj razini.

Turska je pozdravila ponovljena nastojanja Ujedinjenih naroda da se savjetuju s dionicima o mogućem nastavku pregovora o Cipru. Povećale su se napetosti u regiji povezane s potencijalnim nalazištima za istraživanje ugljikovodika uz obalu Cipra zbog djelovanja i izjava Turske kojima se dovodi u pitanje pravo Republike Cipra da iskorištava resurse ugljikovodika u isključivom gospodarskom pojasu Cipra. Turska je u svibnju 2019. u isključivi gospodarski pojas Republike Cipra poslala platformu za bušenje uz pratnju vojnih plovila, što je dodatno zaoštrilo napetosti. Komisija podsjeća na izjavu Europskog vijeća iz ožujka 2018. u kojoj se oštro osuđuje nastavak nezakonitih djelovanja Turske u istočnom Sredozemlju i u Egejskom moru. Podsjetila je i na obvezu Turske da poštuje međunarodno pravo i njeguje dobrosusjedske odnose te pozvala Tursku da poštuje suverena prava Cipra da istražuje i iskorištava svoje prirodne resurse u skladu s pravom EU-a i međunarodnim pravom. EU je u ožujku 2019. pozvao Tursku da se suzdrži od svih takvih nezakonitih radnji, na koje bi EU reagirao na odgovarajući način i u potpunoj solidarnosti s Ciprom.

EU je više puta isticao prava suverenih država članica EU-a koja obuhvaćaju, među ostalim, sklapanje bilateralnih sporazuma i istraživanje i iskorištavanje njihovih prirodnih resursa u

⁸ U skladu s terminologijom europskih institucija krovni pojam „Romi” ovdje označuje niz različitih skupina te ne negira posebnosti tih skupina.

skladu s pravnom stečevinom EU-a i međunarodnim pravom, uključujući Konvenciju UN-a o pravu mora. Turska još uvijek nije ispunila svoju obvezu da potpuno i bez diskriminiranja provede Dodatni protokol uz Sporazum o pridruživanju između EU-a i Turske niti je uklonila sve zapreke slobodnom kretanju robe, uključujući ograničenja povezana s izravnim prometnim vezama s Ciprom. Nije postignut napredak u normalizaciji bilateralnih odnosa s Republikom Ciprom.

Nastavila se operativna suradnja s Grčkom u području migracija. Međutim, napetosti u Egejskom moru i istočnom Sredozemlju ne pogoduju dobrosusjedskim odnosima i narušavaju regionalnu stabilnost i sigurnost. Poboľjšali su se bilateralni odnosi s nekoliko država članica EU-a, posebno s Austrijom, Njemačkom i Nizozemskom. Nizozemska i Turska normalizirale su odnose. Turska je u više navrata i u većoj mjeri povrijedila teritorijalne vode i zračni prostor Grčke i Cipra. Uz to, ozbiljnu je zabrinutost izazvalo šestomjesečno zadržavanje dvojice grčkih vojnika koji su bili u ophodnji kopnene granice, ali su se nakon njihova oslobođenja u kolovozu 2018. i nakon posjeta grčkog premijera Turskoj u veljači odnosi znatno popravili.

U tom je kontekstu EU još jednom izrazio veliku zabrinutost i pozvao Tursku da izbjegava prijetnje ili djelovanja protiv države članice, kao i svako uzrokovanje napetosti ili djelovanja koja bi mogla ugroziti dobrosusjedске odnose i mirno rješavanje sporova.

Kad je riječ o **gospodarskim kriterijima**, nastavak ozbiljnog nazadovanja turskog gospodarstva još je više doveo u pitanje funkcioniranje tržišnog gospodarstva zemlje. Naglo pogoršanje uvjeta vanjskog financiranja 2018. ukazalo je na slabosti koje su se nakupile tijekom godina. Kao odgovor na to turske vlasti poduzele su niz mjera politike koje su negativno utjecale na funkcioniranje tržišta, i to ometanjem formiranja cijena i uvođenjem ograničenja za slobodno korištenje deviznih sredstava. Povećala se zabrinutost u pogledu neovisnosti ključnih gospodarskih institucija. Manjak tekućeg računa platne bilance dosegno je vrhunac u prvoj polovini 2018., prije snažnog ispravka kao posljedice slabljenja gospodarstva i pada vrijednosti lire. Stopa inflacije znatno je premašila gornju granicu ciljanog raspona nakon valutne krize i godina visokog rasta kreditiranja, visokog monetarnog rasta i niskih realnih kamatnih stopa. Transparentnost državnih potpora nije se povećala.

Turska je postigla određeni napredak i dobro je pripremljena na suočavanje s pritiskom konkurencije i tržišnim silama unutar EU-a. Kad je riječ o trgovini i ulaganjima, Turska je dobro integrirana u tržište EU-a. Ostvarena su poboljšanja u energetske sektoru te određeni napredak u području istraživanja i razvoja, obrazovanja i fizičkog kapitala. Međutim, stalni su problemi prisutni u pogledu kvalitete obrazovanja i rodne ravnopravnosti.

Kad je riječ o **sposobnosti za preuzimanje obveza članstva** Turska je nastavila usklađivanje s pravnom stečevinom, ali ograničenom brzinom. U više je navrata dolazilo do nazadovanja u pogledu niza ključnih aspekata u području slobodnog kretanja kapitala, javne nabave, tržišnog natjecanja, informacijskog društva, ekonomske i monetarne politike te vanjskih odnosa. Turska je dobro napredovala u području prava trgovačkih društava, transeuropskih mreža te znanosti i istraživanja, a u području slobodnog kretanja robe, prava intelektualnog vlasništva, financijskih usluga, poduzetništva i industrijske politike, zaštite potrošača i zdravlja, carinske unije i financijske kontrole postigla je dobru razinu pripremljenosti. Umjereno je pripremljena u području javne nabave jer još ima bitnih nedostataka u usklađenosti tog područja. Turska je umjereno pripremljena i u području slobodnog kretanja kapitala, statistike, energetike, oporezivanja, ekonomske i monetarne unije, regionalne politike, obrazovanja i kulture, zajedničke vanjske i sigurnosne politike te prometne politike, a na svim je razinama potrebno još mnogo rada. Ostvarila je tek određenu razinu pripremljenosti u području tržišnog natjecanja, poljoprivrede, sigurnosti hrane, veterinarske i fitosanitarne politike, socijalne

politike i zapošljavanja, okoliša i klimatskih promjena te se trebaju uspostaviti i provesti ambicioznije i bolje usklađene politike. U svim područjima treba posvetiti više pozornosti izvršavanju zakonodavstva, a u mnogima je potrebno još mnogo napredovati da se zakonodavstvo uskladi s pravnom stečevinom EU-a, ojača neovisnost regulatornih tijela i izgrade administrativni kapaciteti.

Crna Gora

Kad je riječ o **političkim kriterijima**, razdoblje izvješćivanja i dalje je obilježeno niskom razinom povjerenja u izborni okvir, koji treba revidirati na sveobuhvatan i uključiv način. Privremeni parlamentarni odbor za reformu izbornog i drugog zakonodavstva osnovan je u jesen 2018., među ostalim u tu svrhu. Međutim, njegov ambiciozan mandat tek treba ostvariti rezultate. U razdoblju izvješćivanja održani su predsjednički i lokalni izbori u 11 općina i jednoj gradskoj općini. Lokalni se izbori i dalje održavaju postupno tijekom duljeg razdoblja, što otežava njihovo međunarodno promatranje i ostavlja brojne mogućnosti za tvrdnje o nepravilnostima koje nije moguće neovisno ocijeniti.

Politička scena i dalje je rascjepkana, polarizirana i obilježena nedostatkom istinskog političkog dijaloga. Tijekom 2018. ostvaren je ograničen napredak u ponovnom uspostavljanju političkog dijaloga u parlamentu zahvaljujući privremenom i djelomičnom vraćanju većine oporbenih stranaka u parlament i osnivanju privremenog parlamentarnog odbora. Međutim, nakon pritvaranja jednog oporbenog člana parlamenta krajem 2018. i navoda o korupciji i nezakonitom financiranju političkih stranaka („afera kuverta”) početkom 2019., oporba se uglavnom vratila bojkotiranju parlamenta. Ti su navodi izazivali i redovite ulične prosvjede, pokušaje izvanparlamentarnog političkog dijaloga i zahtjeve oporbe da se formira tehnička vlada.

Vraćanje političke rasprave u parlament odgovornost je svih političkih aktera. Aktivno i konstruktivno sudjelovanje svih strana potrebno je za jačanje parlamentarne odgovornosti, nadzora nad izvršnom vlašću, demokratske kontrole te za kvalitetnije zakonodavstvo. Politički i sudski nastavak ispitivanja navodne zlouporabe javnih sredstava za stranačke političke svrhe 2012. nije donio nova otkrića. Kad je riječ o nedavnim navodima, tužiteljstvo je pokrenulo istrage u pogledu nekih od njih, a Agencija za suzbijanje korupcije kaznila je političku stranku za koju je otkriveno da je primala nezakonite donacije u gotovini. Ti navodi zahtijevaju vjerodostojan, neovisan i djelotvoran institucijski odgovor.

Kad je riječ o upravljanju, potrebno je povećati transparentnost, sudjelovanje dionika i kapacitete vlade za provedbu reformi. Novi pravni okvir i metodologija za strateško planiranje trebali bi dovesti do boljeg strateškog planiranja, boljeg praćenja i provedbe. Pravno, institucionalno i financijsko okruženje u kojem djeluju organizacije civilnog društva općenito se poboljšalo. Međutim, u praksi tek treba osigurati istinsko uključivanje organizacija civilnog društva u postupak donošenja politika.

Kad je riječ o reformi **javne uprave**, Crna Gora je umjereno pripremljena. Općenito je ostvaren određeni napredak. Dobar je napredak ostvaren posebno u pogledu okvira za srednjoročno planiranje politika, zapošljavanja na temelju zasluga i racionalizacije organizacije državne uprave. Međutim, i dalje je potrebna snažna politička volja kako bi se djelotvorno riješila pitanja depolitizacije javne službe i optimizacije državne uprave, uključivog razvoja politika koji se temelji na dokazima, delegiranja donošenja odluka i odgovornosti na upravljačkoj razini.

Pravosudni sustav Crne Gore umjereno je pripremljen i postignut je određeni napredak. Zakonodavni okvir usmjeren na povećanje neovisnosti i profesionalizma u pravosuđu tek se treba u potpunosti provesti. Institucionalni kapaciteti su ojačani.

Crna Gora postigla je određenu razinu pripremljenosti u području **borbe protiv korupcije**. Tijekom razdoblja izvješćivanja ostvaren je ograničeni napredak. Međutim, korupcija je prisutna u brojnim područjima te i dalje zabrinjava. Poboljšani su operativni kapaciteti institucija, ali sve bi institucije trebale djelovati proaktivnije. Treba riješiti pitanja vjerodostojnosti, neovisnosti i utvrđivanja prioriteta Agencije za suzbijanje korupcije. Treba poboljšati financijske istrage te postupke oduzimanja i zapljene imovine. Utvrđeni su početni rezultati u pogledu istraga, kaznenog progona i pravomoćnih presuda u slučajevima korupcije na visokoj razini, ali je kaznenopravni odgovor protiv korupcije na visokoj razini i dalje previše ograničen. Daljnje poboljšanje u tom pogledu bit će moguće samo u okruženju u kojem se neovisne institucije štite od bilo kakvog neprimjerenog utjecaja i potiču na potpunu upotrebu svojih ovlasti.

Crna Gora i dalje je umjereno pripremljena kad je riječ o **borbi protiv organiziranog kriminala**. Ostvaren je određeni napredak u pravosudnoj suradnji i nekim područjima borbe protiv organiziranog kriminala. Utvrđeni su početni rezultati u pogledu istraga o pranju novca, financijskih istraga i privremenih zapljena imovine stečene kaznenim djelima. Poboljšana međunarodna policijska suradnja donosi rezultate, što je vidljivo iz niza važnih međunarodnih operacija, uhićenja i zapljena droge. Međutim, za uvjerljive rezultate treba postići više u borbi protiv složenijih vrsta organiziranog kriminala, u kojima su u pitanju postojeći interesi na lokalnoj razini, među ostalim protiv pranja novca, trgovine ljudima i krijumčarenja duhana, kao i u oduzimanju imovinske koristi ostvarene kaznenim djelima.

Kad je riječ o **temeljnim pravima**, Crna Gora dodatno je uskladila svoje zakonodavstvo sa standardima EU-a. Poboljšani su kapaciteti ureda Ombudsmana i nacionalnog preventivnog mehanizma, ali potrebno je dodatno zalaganje za jačanje institucionalnog okvira i djelotvornu zaštitu ljudskih prava. Crna Gora mora osigurati odgovarajuće institucionalne mehanizme za zaštitu ranjivih skupina od diskriminacije. Provedba zakonodavstva i dalje je slaba i potrebno je ojačati institucionalni kapacitet u području ljudskih prava. Romska i egipatska manjina i dalje je najranjivija zajednica koju se najviše diskriminira. Rodno uvjetovano nasilje i nasilje nad djecom i dalje su velik problem.

U području **slobode izražavanja** Crna Gora postigla je određenu razinu pripremljenosti, ali u razdoblju izvješćivanja nije bilo daljnjeg napretka. U istragama slučajeva nasilja nad novinarima bilo je vrlo malo pomaka. Nedavno političko uplitanje u rad vijeća nacionalne javne radiotelevizije i Agencije za elektronske medije vrlo je zabrinjavajuće. Medijska scena i dalje je vrlo polarizirana te još uvijek ima poteškoća s razumijevanjem uloge slobodnih medija. Samoregulatorni mehanizmi i dalje su slabi.

U pogledu **gospodarskih kriterija** Crna Gora ostvarila je određeni napredak i umjereno je pripremljena u pogledu razvoja funkcionalnog tržišnog gospodarstva. Zahvaljujući stabilnom rastu gospodarstva poboljšalo se stanje na tržištu rada, iako je stopa nezaposlenosti ostala visoka. Unatoč pozitivnoj izvoznoj dinamici, manjak tekućeg računa platne bilance, potaknut snažnom domaćom potražnjom, ostao je jako velik te je samo djelomično financiran iz neto priljeva izravnih stranih ulaganja. Poboljšali su se omjeri solventnosti i likvidnosti financijskog sektora, ali pristup financiranju za mala poduzeća i dalje je ograničen strogim uvjetima kreditiranja. Iako se rad na fiskalnoj konsolidaciji tijekom 2018. nastavio, cilj u pogledu proračunskog manjka nije ostvaren, a javni dug dosegao je novi rekord, djelomično zbog velikog projekta izgradnje autoceste koji se financira kineskim zajmom. Razvoj privatnog sektora i dalje je ograničen zbog nedostataka u poslovnom okruženju i pravosuđu te

velike učestalosti neslužbenih dogovora, što je odraz slabog kapaciteta ključnih državnih institucija odgovornih za provedbu vladavine prava i tržišnog natjecanja.

Crna Gora postigla je određeni napredak i umjereno je pripremljena kad je riječ o kapacitetima za suočavanje s pritiskom konkurencije i tržišnim silama unutar Unije. Razvoj infrastrukture u brojnim područjima postupno stvara preduvjete za bolju gospodarsku konkurentnost. Međutim, potrebna su daljnja nastojanja da se poboljša razvoj ljudskog kapitala i smanji neusklađenost između ishoda obrazovanja i potreba tržišta rada. Lokalna poduzeća trebaju rasti i pojačano raditi na povećanju međunarodne konkurentnosti.

Kad je riječ o **dobrosusjedskim odnosima i regionalnoj suradnji**, Crna Gora i dalje se konstruktivno zalaže za bilateralne odnose s drugim zemljama proširenja i susjednim državama članicama EU-a te je aktivni sudionik u regionalnoj suradnji.

Kad je riječ o **sposobnosti Crne Gore da preuzme obveze članstva**, u većini je područja dovršen bitan rad u usklađivanju i pripremi za provedbu pravne stečevine. Crna Gora je dobro pripremljena u područjima kao što su pravo trgovačkih društava, pravo intelektualnog vlasništva, energetika te vanjska, sigurnosna i obrambena politika. Umjereno je pripremljena u mnogim poglavljima kao što su slobodno kretanje robe, politika tržišnog natjecanja, poljoprivreda i ruralni razvoj, sigurnost hrane, veterinarska i fitosanitarna politika te poduzetništvo i industrijska politika. Crna Gora ima određenu razinu pripremljenosti u područjima kao što su okoliš i klimatske promjene, socijalna politika i zapošljavanje. Ostvaren je dobar napredak u područjima prava poslovnog nastana i slobode pružanja usluga, prava intelektualnog vlasništva, poljoprivrede i ruralnog razvoja te sigurnosti hrane, veterinarske i fitosanitarne politike. Crna Gora ubuduće bi se trebala posebno usmjeriti na politiku tržišnog natjecanja, okoliš i klimatske promjene te javnu nabavu. Jačanje administrativnog kapaciteta potrebnog za osiguranje primjene pravne stečevine i dalje je važan izazov za Crnu Goru. Crna Gora nastavila se usklađivati sa stajalištima i izjavama EU-a u području zajedničke vanjske i sigurnosne politike.

U području **migracija** Crnu Goru pogodio je nagli porast nezakonitih migracija zbog djelomičnog pomaka regionalnog migracijskog toka prema takozvanoj „obalnoj ruti” duž Albanije, Crne Gore i Bosne i Hercegovine. Crnogorske su vlasti uhitile 4 753 nezakonita migranta (povećanje od 460 % u odnosu na 2017.) te su kapaciteti za prihvata i administrativni kapaciteti te zemlje bili pod velikim pritiskom. Pravni okvir dodatno je ojačan stupanjem na snagu važnog pravnog paketa o migracijama i azilu te su poduzete određene mjere kako bi se povećali kapaciteti za prihvata i operativni kapaciteti. Potpisani su važni sporazumi o prekograničnoj suradnji sa susjednim zemljama te je parafiran Sporazum o statusu s EU-om o djelovanjima koje provodi Agencija za europsku graničnu i obalnu stražu. U sljedećem razdoblju izvješćivanja Crna Gora trebala bi dodatno ojačati kapacitete za postupanje s mješovitim migracijama i integracijom izbjeglica te nastaviti povećavati ljudske i materijalne resurse namijenjene upravljanju granicama i sustavu za registraciju migranata.

Srbija

Kad je riječ o **političkim kriterijima**, prijeko je potrebno stvoriti više prostora za istinsku međustranačku raspravu u cilju postizanja širokog proeuropskog konsenzusa, ključnog za napredak te zemlje na putu prema EU-u. Početkom 2019. nekoliko je oporbenih stranaka počelo bojkotirati parlament. Parlamentarna praksa vladajuće koalicije dovela je do slabljenja zakonodavne rasprave i kontrole te je narušila nadzor parlamenta nad izvršnom vlasti.

U prosincu 2018. u Beogradu su započeli tjedni prosvjedi protiv vlade izazvani napadom na vođu oporbene stranke. S vremenom su se ti uglavnom mirni prosvjedi, u kojima se

zahtijevaju sloboda medija te slobodni i poštenu izbore, sve više širili. Nekoliko oporbenih stranaka najavilo je namjeru bojkotiranja parlamentarnih izbora ako se ne ispune zahtjevi za slobodne i poštene izbore. Za Srbiju prioritet treba biti djelovanje u skladu sa svim preporukama koje su u pogledu izbora dali međunarodni promatrači.

Srbija je umjereno pripremljena u području reforme **javne uprave**. Ostvaren je određen napredak u području isporuke usluga te donošenju nekoliko novih zakona. Politički utjecaj na imenovanja viših upravnih dužnosnika i dalje je ozbiljan problem, posebno s obzirom na prekomjeran broj vršitelja dužnosti. Ključna je sposobnost Srbije da privuče i zadrži kvalificirano osoblje u upravi koja se bavi pitanjima EU-a. Još nije utvrđen koordinirani sustav praćenja i izvješćivanja u okviru strategije reforme javne uprave i programa reforme upravljanja javnim financijama.

U **pravosudnom sustavu** Srbije ostvarena je određena razina pripremljenosti. U razdoblju izvješćivanja postignut je određeni napredak. Prošlogodišnje su preporuke tek djelomično uzete u obzir. Postignut je određeni napredak u smanjenju broja starih tužbi povezanih s izvršenjem i daljnjoj provedbi mjera za usklađivanje sudske prakse. U tijeku je postupak ustavne reforme u cilju usklađivanja ustava s europskim standardima za pravosuđe. Nakon donošenja ustavnih izmjena treba revidirati sustav imenovanja i ocjenjivanja sudaca i tužitelja kako bi se omogućilo zapošljavanje i napredovanje samo na temelju zasluga. Opseg političkog utjecaja trenutačno i dalje zabrinjava.

Srbija je postigla određenu razinu pripremljenosti u području **borbe protiv korupcije**, a napredak je u tom pogledu ograničen. Nema mjerljivog učinka reformi u svrhu sprečavanja korupcije. U svibnju 2019. donesen je novi Zakon o sprečavanju korupcije (poznat i kao Zakon o Agenciji za borbu protiv korupcije). Kad je riječ o suzbijanju korupcije, provodi se Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih tijela u suzbijanju organiziranog kriminala, terorizma i korupcije, koji je stupio na snagu u ožujku 2018., ali prerano je za cjelovitu procjenu njegova učinka. Tijela kaznenog progona i pravosudna tijela tek trebaju ostvariti vjerodostojne rezultate operativno neovisnih progona i dovršenih slučajeva korupcije na visokoj razini. Općenito, korupcija prevladava u brojnim područjima te i dalje zabrinjava.

Srbija je postigla određenu razinu pripremljenosti u području **borbe protiv organiziranog kriminala**. U razdoblju izvješćivanja postignut je određeni napredak. Srbija je počela provoditi novo ekonomsko poglavlje kaznenog zakona i Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih tijela u borbi protiv organiziranog kriminala, terorizma i korupcije te izradila strategiju za borbu protiv kiberkriminaliteta za razdoblje 2019.–2023. Međutim, u provedbi preporuka iz prethodnog izvješća nije bilo napretka. Srbija tek treba ostvariti vjerodostojne rezultate u pogledu djelotvornih istraga, kaznenog progona i pravomoćnih presuda u predmetima organiziranog kriminala te, među ostalim, financijskih istraga koje bi dovele do zamrzavanja i oduzimanja imovine stečene kaznenim djelima. I dalje je malo osuđujućih presuda za organizirani kriminal (posebno u borbi protiv trgovine ljudima).

Zakonodavni i institucionalni okvir za poštovanje **temeljnih prava** u načelu je uspostavljen. Donesene su izmjene kojima je poboljšán zakonodavni okvir povezan s nacionalnim manjinama. Treba osigurati dosljednu i učinkovitu provedbu zakonodavstva i politika. Iako je Srbija do određene mjere pripremljena, nije došlo do napretka u pogledu **slobode izražavanja**. Taj nedostatak napretka sada jako zabrinjava. Nova medijska strategija pripremljena je na transparentan i uključiv način; treba je donijeti i provesti. Srbija treba pojačati mjere za zaštitu prava osoba koje se suočavaju s diskriminacijom, uključujući LGBTI osobe, osobe s invaliditetom, osobe s HIV-om/AIDS-om i druge ranjive pojedince.

Kad je riječ o **gospodarskim kriterijima**, Srbija je ostvarila određeni napredak i umjereno je pripremljena u pogledu razvoja funkcionalnog tržišnog gospodarstva. Vanjske neravnoteže

rastu, ali i dalje ukazuju na stabilno financiranje. Pritisak na cijene i dalje je nizak, a inflacija pod kontrolom. Velike fiskalne prilagodbe tijekom prethodnih godina znatno su poboljšale održivost duga. Očuvana je stabilnost financijskog sektora i poboljšana učinkovitost tržišta rada uz iznimku stope aktivnosti mladih, koja se smanjila. Velike strukturne reforme javne uprave, poreznog tijela i poduzeća u državnom vlasništvu sporo su napredovale te se nastavila dugogodišnja neučinkovitost. Nadležna tijela sporo uklanjaju nedostatke u proračunskom okviru i upravljanju njime. Državni sektor i dalje snažno utječe na gospodarstvo, a privatni sektor nedovoljno je razvijen i koči ga nedostaci u pogledu vladavine prava i osiguravanja poštenog tržišnog natjecanja.

Srbija je postigla određeni napredak i umjereno je pripremljena na suočavanje s pritiskom konkurencije i tržišnim silama unutar Unije. Struktura gospodarstva dodatno se poboljšala i gospodarska integracija s EU-om ostala je visoka. Međutim, unatoč određenom napretku, kvaliteta, jednakost i relevantnost obrazovanja i osposobljavanja ne zadovoljavaju potpuno potrebe tržišta rada. Ulaganja su se povećala, ali su i dalje nedostatna za uklanjanje infrastrukturnih nedostataka jer se godinama premalo ulagalo. Iako se trošak pozajmljivanja za mala i srednja poduzeća nedavno smanjio, još se uvijek suočavaju s nizom problema, među ostalim s volatilnim poslovnim okruženjem i nepoštenim tržišnim natjecanjem.

Srbija se općenito i dalje zalaže za bilateralne odnose s drugim zemljama proširenja i susjednim državama članicama EU-a i aktivni je sudionik u **regionalnoj suradnji**. Nakon što joj je dodijeljeno sjedište Tajništva Ugovora o Prometnoj zajednici, Srbija bi sada trebala pružiti dodatnu potporu da se Tajništvu osiguraju uvjeti za brz početak rada.

U pogledu **normalizacije odnosa s Kosovom** Srbija je i dalje uključena u dijalog i pokazala je suzdržanost u svojem odgovoru na uvođenje carinskih pristojbi. Međutim, Srbija mora uložiti znatan trud, posebno u međunarodnim odnosima, kako bi uspostavila povoljno okruženje za sklapanje pravno obvezujućeg sporazuma s Kosovom. Takav je sporazum hitno potreban i ključan kako bi Srbija i Kosovo mogli napredovati na svojem europskom putu.

Kad je riječ o **sposobnosti za preuzimanje obveza članstva**, Srbija je nastavila raditi na usklađivanju zakonodavstva s pravnom stečevinom EU-a u svim područjima. Primjereni financijski i ljudski resursi te čvrsti strateški okviri bit će od ključne važnosti za brzinu reformi. Srbija je ostvarila dobru razinu pripremljenosti u područjima kao što su pravo trgovačkih društava, intelektualno vlasništvo, prometna politika, znanost i istraživanje, obrazovanje i kultura te carine. Bolje je povezala planiranje ulaganja s izvršenjem proračuna, ali tek treba razviti jedinstveni mehanizam za dodjeljivanje prioriteta svim ulaganjima bez obzira na izvor financiranja u skladu s vladinim programom reforme upravljanja javnim financijama. U područjima kao što su javna nabava, statistika, vanjski odnosi, socijalna politika i zapošljavanje, monetarna politika i financijske usluge Srbija je umjereno pripremljena. Nastavila je ostvarivati dobar napredak u poljoprivredi i usklađivanju s pravnom stečevinom EU-a u području prometa, dok je u području energetike postigla tek ograničen napredak. Politici okoliša i klimatskih promjena tek treba posvetiti odgovarajuću pozornost.

Za Srbiju prioritet treba biti rješavanje pitanja neusklađenosti sa Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju, posebno u pogledu kontrole državnih potpora, fiskalne diskriminacije uvoznih jakih alkoholnih pića i ograničenja tržišnog natjecanja u platnom sustavu koji se temelji na karticama. Srbija treba postupno uskladiti svoju vanjsku i sigurnosnu politiku sa zajedničkom vanjskom i sigurnosnom politikom Europske unije u razdoblju do pristupanja.

Srbija je nastavila upravljati učincima **mješovitih migracija** prema EU-u, koji su se tijekom 2018. stabilizirali. Ostvarila je određeni napredak u provedbi strategije integriranog upravljanja granicama. Parafiran je sporazum o statusu s EU-om o djelovanjima koje provodi

Agencija za europsku graničnu i obalnu stražu. Doneseni su strategija i akcijski plan za suzbijanje nezakonitih migracija. Srbija treba poštovati obvezu ponovnog prihvata državljana trećih zemalja u okviru sporazuma između EU-a i Srbije o ponovnom prihvatu. Nadalje, Srbija bi se trebala suzdržati od daljnjeg odstupanja od vizne politike EU-a.

Sjeverna Makedonija

U pogledu **političkih kriterija** Sjeverna Makedonija održala je stabilnost u provođenju reformi EU-a tijekom cijelog razdoblja izvješćivanja. Vlada je poduzela mjere kako bi ponovno uspostavila sustav provjere i ravnoteže te ojačala demokraciju i vladavinu prava. Zemlja i dalje doživljava temeljite promjene u političkoj atmosferi koja je uključivija i otvorenija. Nastavila je ostvarivati opipljive rezultate u ključnim područjima navedenima u zaključcima Vijeća, kao što su pravosuđe, borba protiv korupcije i organiziranog kriminala, reforma obavještajnih službi i javna uprava. Kultura kompromisa na političkoj sceni poboljšala se zahvaljujući nastojanjima vlade da na uključiv i transparentan način dopire do svih dionika, uključujući oporbu i civilno društvo. Nakon potpisivanja povijesnog sporazuma s Grčkom u lipnju 2018. (poznat i kao „Prespanski sporazum”) u rujnu 2018. održan je savjetodavni referendum, pri čemu je velika većina glasača koji su izašli na izbore podržala članstvo u EU-u i NATO-u prihvaćanjem Prespanskog sporazuma. Predsjednički izbori bili su dobro organizirani i poštovali su se temeljne slobode pa su građani mogli donijeti utemeljene odluke o odabiru kandidata. Parlament je bio uspješniji kao forum za konstruktivan politički dijalog te je poboljšao svoje nadzorne i zakonodavne funkcije, među ostalim ograničavanjem primjene ubrzanih postupaka.

Međuetničko stanje općenito je i dalje mirno unatoč povremenim napetostima. Vlada se nastavila zalagati za jačanje povjerenja među zajednicama. Ohridski okvirni sporazum, kojim je završio sukob iz 2001. i koji osigurava okvir za očuvanje višetetničkog karaktera društva, spominje se u preambuli Ustava i nastavlja se provoditi.

Sve je bolje ozračje u kojem djeluju organizacije civilnog društva. Civilno društvo i dalje ima konstruktivnu ulogu u podupiranju demokratskih procesa. Doneseni su strateški dokumenti sa smjernicama o suradnji između vlade i civilnog društva. Državni i nedržavni akteri trebali bi težiti smislenom postupku savjetovanja.

Sjeverna Makedonija ostvarila je dobar napredak u reformi obavještajnih službi. Nakon reforme sustava presretanja komunikacije potpuno je operativna nova Operativna tehnička agencija. Zemlja je pokrenula i reformu svojih obavještajnih službi u suradnji s NATO-om i drugim partnerima. Odabran je model i donesen pravni okvir za osnivanje nove Agencije za nacionalnu sigurnost.

Kad je riječ o reformi **javne uprave**, Sjeverna Makedonija umjereno je pripremljena. Ostvaren je dobar napredak, posebno u pogledu provedbe strateškog okvira reforme javne uprave, boljih javnih savjetovanja i veće transparentnosti u oblikovanju, razvoju i koordinaciji politika. Poduzete su mjere za rješavanje problema navodnog političkog utjecaja na imenovanja. Međutim, potrebno je još truda da se poveća odgovornost uprave i spriječi njezina politizacija. Poštovanje načela transparentnosti, zasluga i ravnopravne zastupljenosti i dalje je ključno.

Pravosudni sustav zemlje dosegnuo je određenu razinu pripremljenosti, odnosno umjereno je pripremljen, i ostvaren je dobar napredak u radu na hitnim reformskim prioritetima te preporukama Venecijanske komisije i skupine viših stručnjaka o sustavnim problemima povezanim s vladavinom prava. Zemlja je pokazala odlučnost u namjeri da poboljša pravosudni sustav, a provedba novog pravnog okvira čvrsta je osnova za trajni napredak.

Pripremljen je novi zakon o Uredu javnog tužitelja za integraciju posebnog javnog tužitelja u sustav državnog odvjetništva. Sudovi su donosili presude u nekim eksponiranim predmetima koje je pokrenuo Ured posebnog tužitelja. Povrh uvođenja pravnih promjena, sve pravosudne institucije trebaju svojim primjerom i dodatnim nastojanjima pridonijeti vraćanju povjerenja javnosti u pravosuđe.

Kad je riječ o **borbi protiv korupcije**, Sjeverna Makedonija postigla je određenu razinu pripremljenosti. Ostvaren je dobar napredak zahvaljujući daljnjem postizanju rezultata u istragama, kaznenom progonu i rješavanju predmeta povezanih s korupcijom na visokoj razini te zahvaljujući promjenama zakonodavnog okvira. U tom je pogledu poboljšan novi pravni okvir za sprečavanje korupcije, a imenovanje novih članova Državnog povjerenstva za sprečavanje korupcije mnogo je transparentnije nego prethodnih godina. Komisija je poduzela važne korake za proaktivnu borbu protiv korupcije, u što je uključila visoke dužnosnike različitih političkih opredjeljenja. Posebni javni tužitelj potvrdio je svoju vodeću ulogu u istragama i kaznenom progonu u predmetima povezanim s korupcijom na visokoj razini. Tijela moraju poduzeti više da dokažu kako je borba protiv korupcije nacionalni prioritet na svim razinama vlasti. Međutim, korupcija je u mnogim područjima raširena te i dalje zabrinjava.

Zemlja je u određenoj mjeri pripremljena za **borbu protiv organiziranog kriminala**. Zakonodavni okvir u načelu je u skladu s europskim standardima te se mora nastaviti rad na provedbi strategija protiv organiziranog kriminala i aktivno mjeriti njihov učinak. Određeni je napredak postignut i u pogledu prošlogodišnjih preporuka da se poboljšaju rezultati, pojača suradnja u području kaznenog progona i znatno poboljša operativni kapacitet za borbu protiv trgovine ljudima. Daljnji napredak ostvaren je na operativnoj razini poboljšanjem učinkovitosti Nacionalnog koordinacijskog centra za borbu protiv organiziranog kriminala i sudjelovanjem u zajedničkim operacijama s državama članicama EU-a i susjednim zemljama.

Pravni okvir za zaštitu **temeljnih prava** uvelike je u skladu s europskim standardima te je zemlja u tom pogledu ostvarila dobar napredak. Povećala je zaštitu od zločina iz mržnje i diskriminacije izmjenama Kaznenog zakona te donošenjem Zakona o sprečavanju i zaštiti od diskriminacije. Donijela je i ambicioznu strategiju za deinstitucionalizaciju te je prenijela svoje ciljeve za borbu protiv nasilja nad ženama u akcijski plan za provedbu Istanbulske konvencije. Međutim, mehanizam vanjskog nadzora policije još nije u potpunosti operativan i zemlja treba dodatno razviti upotrebu alternativnih sankcija i uvjetne kazne. Uz to, treba uložiti više truda u dosljedno širenje i provedbu preporuka europskih i međunarodnih tijela za ljudska prava, posebno u pogledu postupanja prema zadržanim osobama, ženama i osobama s invaliditetom. Država ima određenu razinu pripremljenosti, odnosno umjereno je pripremljena, u području **slobode izražavanja** te je tijekom prošle godine ostvarila dobar napredak. Sve je bolje ozračje u pogledu slobode medija i slobode izražavanja. Od ključne je važnosti da javni službenici i političke elite pokažu višu razinu tolerancije prema kritikama kako bi se zajamčila sloboda izražavanja. Zemlja mora trajno nastojati poboljšati neovisnost i profesionalne standarde javne radiotelevizije te njezinu financijsku održivost. Donesene su izmjene Zakona o audio i audiovizualnim medijskim uslugama, za njihovu je provedbu potrebno mnogo političkog angažmana kako bi se zajamčili profesionalnost, poštovanje načela transparentnosti, imenovanja na temelju zasluga i pravedna zastupljenost.

Kad je riječ o **regionalnoj suradnji**, zemlja održava dobre odnose s drugim zemljama proširenja i aktivno sudjeluje u regionalnim inicijativama. Povijesnim koracima za poboljšanje dobrosusjedskih odnosa, među ostalim stupanjem na snagu Prespanskog sporazuma i njegovom provedbom, okončan je jedan od najstarijih sporova u regiji. Komisija sa zanimanjem iščekuje nastavak provedbe bilateralnog sporazuma s Bugarskom.

Kad je riječ o **gospodarskim kriterijima**, Sjeverna Makedonija postigla je određeni napredak i ostvarila dobru razinu pripremljenosti u razvoju funkcionalnog tržišnog gospodarstva. Nakon godine stagnacije ponovno se nastavio gospodarski rast, iako su ulaganja ostala slaba. Vlada je poduzela mjere za poboljšanje upravljanja javnim financijama i transparentnosti. Reformirala je oporezivanje dohotka i mirovinski sustav. Međutim, pogoršao se sastav potrošnje, a fiskalna konsolidacija treba biti ambicioznija kako bi javne financije bile na putu održivosti. I dalje postoje strukturni problemi u funkcioniranju tržišta rada. Izvršavanje ugovora i velika prisutnost sive ekonomije i dalje su izazovi za poslovno okruženje.

Sjeverna Makedonija postigla je određeni napredak i umjereno je pripremljena na suočavanje s pritiskom konkurencije i tržišnim silama unutar EU-a. Integracija s EU-om u području trgovine i ulaganja dodatno se produbila. Izvoz i proizvodnja dodatno su se diversificirali prema proizvodima veće vrijednosti. Međutim, produktivnost rada i konkurentnost gospodarstva smanjeni su zbog manjka vještina i neusklađenosti vještina s onima koje zahtijevaju poduzeća, što je odraz manjkavosti obrazovnih programa. I dalje se premalo ulaže u javnu infrastrukturu.

Kad je riječ o **spособnosti preuzimanja obveza članstva**, zemlja je umjereno pripremljena u većini područja, uključujući tržišno natjecanje, javnu nabavu, promet i energetiku. Ostvarila je dobru razinu pripremljenosti u područjima kao što su pravo trgovačkih društava, carinska unija, transeuropske mreže te znanost i istraživanje. Potrebno je još zalaganja u svim područjima, posebno u onih nekoliko područja u kojima je zemlja tek u ranoj fazi pripremljenosti, kao što su sloboda kretanja radnika te financijske i proračunske odredbe. Treba se više posvetiti izgradnji administrativnih kapaciteta i djelotvornoj provedbi. Zemlja je nastavila poboljšavati svoju usklađenost s izjavama EU-a i odlukama Vijeća u području zajedničke vanjske i sigurnosne politike.

Sjeverna Makedonija i dalje aktivno i konstruktivno sudjeluje u upravljanju **tokovima mješovitih migracija**. Djelotvorno surađuje s državama članicama EU-a i susjednim zemljama. Zemlja je nastavila ulagati znatne napore da bi osigurala osnovne životne uvjete i usluge za sve migrante koji u njoj borave. Još uvijek ima nesigurnosti oko razmjera i strukture migracijskih tokova. Nedosljedna registracija migranata uhićenih uslijed nezakonitog kretanja onemogućuje redovito i odgovarajuće profiliranje pri kojem se uzima u obzir potreba za zaštitom, kao i primjenu nacionalnih zaštitnih mehanizama. Osiguran je djelotvoran nadzor južne granice, među ostalim raspoređivanjem gostujućih službenika iz država članica EU-a na granici. Parafiran je sporazum o statusu s EU-om o djelovanjima koja provodi Agencija za europsku graničnu i obalnu stražu. Međutim, potrebno je poduzeti dodatne korake u cilju rješavanja problema učestalih aktivnosti krijumčarenja na sjevernoj granici. Zemlja je zbog svog zemljopisnog položaja i dalje pod velikim pritiskom.

Albanija

U pogledu **političkih kriterija** Albanija je nastavila napredovati u provođenju programa reformi povezanih s EU-om tijekom cijelog razdoblja izvješćivanja. Na političkoj sceni i dalje postoji jaka polarizacija. Na parlamentarne aktivnosti utjecao je dugotrajni bojkot oporbenih stranaka, čiji su članovi u veljači 2019. skupno vratili parlamentarne mandate. Središnje izborno povjerenstvo ponovno je raspodijelilo više od polovine vraćenih parlamentarnih mandata te je očuvan kvorum potreban za potpuno funkcioniranje Parlamenta. Glavne oporbene stranke nisu se registrirale za lokalne izbore koji se održavaju 30. lipnja 2019. Povlačenje glavnih oporbenih stranaka negativno je utjecalo na napore koje je većinska stranka uložila u dvostranačku izbornu reformu. Oporbene stranke trebale bi se ponovno konstruktivno uključiti u rad demokratskih institucija.

Albanija je umjereno pripremljena kad je riječ o reformi **javne uprave**. Nastavila su se nastojanja u nekoliko povezanih područja i dovela do određenog napretka u učinkovitosti i transparentnosti isporuke javnih usluga, poboljšanja regulatornog okvira za procjenu učinka politika, transparentnosti postupaka zapošljavanja i općeg jačanja administrativnih kapaciteta za pružanje javnih usluga na temelju zasluga. Trebalo bi nastaviti s konsolidacijom tih postignuća kako bi se osigurala učinkovitija, depolitizirana i profesionalna javna uprava.

U **pravosudnom sustavu** Albanije ostvarena je određena razina pripremljenosti. Nastavljena je dosljedna provedba sveobuhvatne i temeljite pravosudne reforme, koja je općenito dovela do dobrog napretka. Uspostavljene su nove institucije za samoupravljanje pravosuđa, Visoko sudsko vijeće, Visoko tužilačko vijeće i Vijeće za imenovanje u pravosuđu, što je bio ključan korak u jačanju neovisnosti i odgovornosti sudstva. Nastavljeno je privremeno ponovno ocjenjivanje svih sudaca i tužitelja (postupak provjere) te su postignuti konkretni rezultati. Međunarodna promatračka operacija pod okriljem Europske komisije i dalje nadzire taj postupak. Obrađeno je više od 140 predmeta, što je dovelo do 88 otpuštanja ili ostavki sudaca i 53 potvrde. Većina otpuštanja bila je povezana s nezakonito stečenom imovinom. Ti konkretni i vjerodostojni rezultati znatno su ojačali taj sektor i učvrstili neovisnost, nepristranost, stručnost i odgovornost sudstva.

Albanija je postigla određenu razinu pripremljenosti u području **borbe protiv korupcije**. Dobar napredak ostvaren je osobito zahvaljujući donošenju novog akcijskog plana za razdoblje 2018.–2020. za provedbu međusektorske strategije za borbu protiv korupcije, izmjenama Zakona o prijavi i reviziji imovine, Zakona o javnoj nabavi te donošenjem Kodeksa ponašanja za parlamentarne zastupnike. Uspostavom radne skupine za suzbijanje korupcije povećana je proaktivnost administrativnih istraga. Dodatno je poboljšan izravan pristup bazama podataka za tužitelje i policiju. Ostvaren je dobar napredak zahvaljujući daljnjem postizanju rezultata u istragama, kaznenom progonu i rješavanju predmeta povezanih s korupcijom na visokoj razini. Konkretni rezultati u borbi protiv korupcije postignuti su postupkom provjere koji je doveo do razrješenja s dužnosti nekoliko visokorangiranih sudaca, uključujući i suce Ustavnog i Visokog suda. Osnivanjem Visokog tužilačkog vijeća omogućena je uspostava specijaliziranih tijela za borbu protiv korupcije (Posebna struktura za borbu protiv korupcije i organiziranog kriminala, Nacionalni istražni ured). Nakon postupka provjere kandidata ta će tijela postati operativna, što će ojačati ukupni kapacitet za istragu i kazneni progon u slučajevima korupcije. Međutim, korupcija je raširena u brojnim područjima te i dalje zabrinjava.

Albanija je postigla određenu razinu pripremljenosti u području **borbe protiv organiziranog kriminala**. Pojačane su aktivnosti policije s ciljem razbijanja kriminalnih organizacija. Nekoliko policijskih operacija dovelo je do višestrukih uhićenja te niza važnih optužnica i presuda. Te su operacije dovele do uhićenja i kaznenog progona poznatih vođa organiziranih kriminalnih skupina. Pojačana je i međunarodna policijska suradnja, posebice s državama članicama EU-a, što je dovelo do uspješnog provođenja brojnih operacija kaznenog progona velikih razmjera. Albanija je proteklih godina pokazala veliku predanost borbi protiv proizvodnje i trgovine kanabisom. Albanija dopušta da država članica EU-a na njezinu području primjenjuje invazivni mehanizam praćenja (talijanska policija *Guardia di Finanza* provodi istraživanja iz zraka uz sufinanciranje EU-a). Zračnim nadzorom u protekla dva vegetacijska razdoblja potvrđeno je da u Albaniji gotovo nije uzgajan kanabis. Ti koraci predstavljaju konkretan napredak u ispunjavanju preporuka za poboljšanje rezultata koje su dane proteklih godina. Taj je rad potrebno nastaviti, osobito kad je riječ o borbi protiv pranja novca te oduzimanju imovinske koristi pribavljene kaznenim djelima i druge nezakonito stečene imovine.

Kad je riječ o **temeljnim pravima**, Albanija je općenito usklađena s većinom međunarodnih konvencija o ljudskim pravima te je razvila pravni okvir u skladu s europskim standardima. Tijekom razdoblja izvješćivanja Albanija je uložila napore kako bi ispunila obveze koje proizlaze iz međunarodnih pravnih instrumenata. No potrebno je ojačati ukupnu provedbu tih instrumenata. Poboľšan je pravni okvir u područjima prava djece i nasilja u obitelji. Parlament je u svibnju 2018. odobrio novi zakon o socijalnom stanovanju kojim se nastoji ojačati zaštita prava na stanovanje najranjivijih pripadnika romskih i egipatskih⁹ zajednica. Potrebno je još poraditi na konsolidaciji prava vlasništva. Kad je riječ o **slobodi izražavanja**, zakonodavno okruženje općenito je pogodno za njezino ostvarivanje, ali još truda treba uložiti u provedbu.

Kad je riječ o **gospodarskim kriterijima**, Albanija je postigla određeni napredak i umjereno je pripremljena u razvoju funkcionalnog tržišnog gospodarstva. Dodatno je povećan gospodarski rast, a nezaposlenost je smanjena, premda je i dalje visoka. Izvoz se znatno povećao, a smanjio se manjak tekućeg računa platne bilance smanjio. Visok udio javnog duga u BDP-u nastavio se smanjivati, ali fiskalna konsolidacija i dalje je spora. Banke su nastavile smanjivati broj neprihodonosnih kredita i uporabu strane valute. Bankarski sektor i dalje je stabilan, iako se stopa rasta kredita za poduzeća nije poboljšala. Poduzete su mjere za razvoj financijskog tržišta. Poslovno okruženje poboljšalo se samo u nekim aspektima. Očekuje se da će napredak u provedbi sveobuhvatne reforme pravosuđa pridonijeti jačanju poslovnog okruženja i privući ulaganja. Ostvaren je određeni napredak u povećanju sudjelovanja na tržištu rada te u kvaliteti i učinkovitosti institucija i službi na tržištu rada, no stope zaposlenosti i sudjelovanja na tržištu rada i dalje su niske, a znatan broj radnih mjesta i dalje je povezan sa sivom ekonomijom.

Albanija je postigla određeni napredak i donekle je pripremljena kad je riječ o kapacitetima za suočavanje s pritiskom konkurencije i tržišnim silama unutar Unije. Određeni napredak ostvarila je i u područjima energije, prometa i razvoja digitalne infrastrukture, ali nedostatak produktivnih znanja i vještina, niska razina obrazovanja i prijenosa tehnologije slabe konkurentnost Albanije i njezinu integraciju u međunarodne lance vrijednosti. Nije iskorišten sav potencijal za izvoz i regionalnu integraciju. Nastojanja da se poboljša obrazovanje i osposobljavanje donose određene rezultate, no potrebne su daljnje reforme kako bi se bolje obuhvatila ruralna područja i ranjive skupine. Kapacitet Albanije za istraživanje, razvoj i inovacije i dalje je vrlo nizak.

Albanija je nastavila aktivno sudjelovati u **regionalnoj suradnji** i održavati **dobrosusjedske odnose**. Poduzeti su bitni koraci u rješavanju bilateralnih pitanja s Grčkom.

Albanija je nastavila usklađivati svoje zakonodavstvo sa zahtjevima EU-a u nizu područja, jačajući svoju **sposobnost da preuzme obveze koje proizlaze iz članstva**. U mnogim je područjima umjereno pripremljena, primjerice u području financijskog nadzora, obrazovanja i kulture i statistike, ili je ostvarila određenu razinu pripremljenosti, među ostalim u području javne nabave i transeuropskih mreža. Albanija se općenito treba nastaviti pripremati za donošenje i provedbu pravne stečevine EU-a. Za funkcioniranje sustava unutarnje financijske kontrole u javnom sektoru i dalje je ključno donošenje sveobuhvatne politike unutarnje financijske kontrole tog sektora i usklađivanje njezine provedbe s aktualnom reformom javne uprave i upravljanja javnim financijama. Albanija treba nastaviti rad na razvoju prometne i energetske mreže te povezanim mjerama iz reforme povezanosti, među ostalim radi poboljšanja povezanosti diljem regije.

⁹ U skladu s terminologijom europskih institucija krovni pojam „Romi” ovdje označuje niz različitih skupina te ne negira posebnosti tih skupina.

Potrebno je ojačati administrativni kapacitet i profesionalne standarde tijela zaduženih za provedbu pravne stečevine te zaštititi neovisnost regulatornih tijela. Ključno je povećati transparentnost i odgovornost, a posebice osigurati djelotvorno, učinkovito i transparentno funkcioniranje sustava javne nabave i upravljanja javnim financijama. Albanija se nastavila potpuno usklađivati sa stajalištima i izjavama EU-a u području zajedničke vanjske i sigurnosne politike.

U pogledu **migracija** ostvaren je određeni napredak poboljšanjem institucionalnog kapaciteta za upravljanje granicama i sustav azila. Albanija je u listopadu 2018. potpisala sporazum o statusu s EU-om o djelovanjima koja provodi Agencija za europsku graničnu i obalnu stražu. Dodatno je poboljšan kapacitet za prihvata u pogledu mješovitih migracijskih tokova. Smanjio se broj neutemeljenih zahtjeva albanskih državljanina za azil u EU-u, ali je i dalje visok te zahtijeva trajno zalaganje i kontinuiran rad te rješavanje problema maloljetnika bez pratnje.

Kosovo

Kad je riječ o **političkim kriterijima**, Kosovo je ostvarilo napredak u provedbi određenih ključnih reformi povezanih s EU-om, posebno poboljšanjem pravnog okvira u područjima vladavine prava i javne uprave. Međutim, brojne mjere i *ad hoc* odluke nisu bile u skladu s ciljevima reformi koje je navela vlada. Prevelik broj članova vlade, uključujući daljnja povećanja broja zamjenika ministara, i dalje utječe na njezinu vjerodostojnost i djelotvornost.

U Skupštini se uspješno stvorila većina u pogledu nekih ključnih strateških pitanja za Kosovo, što je vidljivo iz ratifikacije sporazuma o državnoj granici odnosno razgraničenju s Crnom Gorom te donošenja važnih zakonodavnih reformi povezanih s EU-om. Međutim, Skupština je i dalje vrlo politički polarizirana te još uvijek ima slabosti u njezinu općenitom funkcioniranju, što je vidljivo iz čestog izostanka kvoruma i odgoda zakonodavnih aktivnosti.

Ostvaren je ograničen napredak u razmatranju rezultata i provedbi preporuka izborne promatračke misije EU-a o parlamentarnim i općinskim izborima održanima 2017. godine.

Situacija na sjeveru Kosova i dalje je izuzetno složena.

Ostvarena je određena razina pripremljenosti u području **reformne javne uprave**. Tijekom razdoblja izvješćivanja ostvaren je određeni napredak, ali potrebno je još mnogo zalaganja da se riješi problem političkog utjecaja na imenovanje viših državnih službenika. Ostvaren je dobar napredak donošenjem paketa zakona o funkcioniranju i organizaciji javne uprave, javnim dužnosnicima i plaćama. Ostala postignuća uključuju donošenje smjernica za strateško planiranje i početak provedbe akcijskog plana za racionalizaciju agencija. Revidirani pravni okvir važan je korak prema stvaranju moderne i profesionalne javne službe te poboljšanju preuzimanja odgovornosti. Iako se Zakonom o plaćama uvodi transparentniji i usklađeniji sustav plaća za javne dužnosnike, upitan je njegov srednjoročni proračunski učinak.

Pravosudni sustav Kosova još je u ranoj fazi. Postignut je određeni napredak jer su doneseni Zakon o stegovnoj odgovornosti sudaca i tužitelja te Zakon o mirenju, a napredak je ostvaren i u pogledu uvođenja elektroničkog sustava upravljanja predmetima. U 2018. povećao se broj sudskog osoblja u uredima tužitelja i sudovima, među ostalim i u Uredu posebnog tužitelja. Iako je integracija sudaca, tužitelja i pomoćnog osoblja iz redova kosovskih Srba u pravosudni sustav službeno završena 2017., potrebno je više rada kako bi se osigurala potpuna funkcionalnost, posebno u pogledu Žalbenog suda. Pravosuđe je i dalje osjetljivo na neprimjeren politički utjecaj. Pravosudni postupci i dalje su spori i neučinkoviti, a za izgradnju kapaciteta institucija za vladavinu prava potrebni su ustrajni naponi.

Kosovo se nalazi u ranoj fazi, odnosno ostvarilo je određenu razinu pripremljenosti u području **borbe protiv korupcije**. Postiglo je određeni napredak zahvaljujući znatnim zakonodavnim reformama u području vladavine prava te u istragama i kaznenom progonu slučajeva na visokoj razini. Napretka je bilo i u privremenom oduzimanju imovine, iako je razina konačnog oduzimanja i dalje niska. Korupcija je raširena u brojnim područjima te i dalje zabrinjava.

Kosovo se nalazi u ranoj fazi **borbe protiv organiziranog kriminala**. Postignut je određeni napredak zahvaljujući znatnim zakonodavnim reformama u području vladavine prava te u istragama i kaznenom progonu slučajeva na visokoj razini te privremenom zamrzavanju imovine. Međutim, napredak u pogledu konačnog oduzimanja imovine je slab, a financijskih istraga i konačnih presuda je malo. Potrebne su mjere kako bi se onemogućilo političko uplitanje u operativne aktivnosti tijela za kazneni progon i tužiteljstva. Situacija na sjeveru Kosova u pogledu organiziranog kriminala i dalje je veliko opterećenje za tijela kaznenog progona.

Postignut je napredak u borbi protiv terorizma, posebice u pogledu stvaranja boljih uvjeta za rehabilitaciju i reintegraciju stranih terorističkih boraca i njihovih obitelji. Kosovska tijela trebaju biti djelotvornija u borbi protiv pranja novca, a mjerodavni zakon treba uskladiti s pravnom stečevinom EU-a i međunarodnim standardima.

Pravni okvir uglavnom jamči zaštitu ljudskih i **temeljnih prava** usklađenu s europskim standardima. Međutim, provedba strategija i zakonodavstva u području ljudskih prava često je narušena nedovoljnim financijskim i drugim resursima, posebno na lokalnoj razini, nejasnim političkim prioritetima i nedostatkom koordinacije. Postojeći mehanizmi za koordinaciju i provedbu ljudskih prava nisu djelotvorni. I dalje se uvelike ovisi o stranim donatorima. Treba učiniti više za djelotvornu zaštitu prava pripadnika manjina, uključujući Rome i Aškalije te raseljene osobe, za osiguravanje ravnopravnosti spolova u praksi, uspostavu integriranog sustava za zaštitu djece i promicanje zaštite kulturne baštine. Kosovo je ostvarilo određenu razinu pripremljenosti u području **slobode izražavanja**, koja je zaštićena ustavom. Kosovo ima pluralistički i dinamičan medijski prostor. Institucije za vladavinu prava sve odlučnije reagiraju na prijetnje i napade na novinare te se broj incidenata smanjuje. Još nije pronađeno održivo rješenje za financiranje javne radiotelevizije. Radiotelevizija je i dalje izložena političkom pritisku i utjecaju.

U pogledu **gospodarskih kriterija** Kosovo je napredovalo i u ranoj je fazi razvoja funkcionalnog tržišnog gospodarstva. Gospodarski rast bio je snažan, no vrlo zahtjevno stanje na tržištu rada i dalje je razlog za zabrinutost. Vlada se pridržavala fiskalnih pravila, ali pritisci na rashode koji se odnose na socijalne naknade za određene skupine stanovništva i plaće javnih službenika predstavljaju rizik za javne financije te ograničavaju razvoj privatnog sektora. Poslovno je okruženje u određenoj mjeri poboljšano, ali trajni izazovi su i dalje prisutni, uključujući razgranatu sivu ekonomiju, sporo i neučinkovito pravosuđe, raširenu korupciju i slabe institucije za vladavinu prava. Unatoč snažnom rastu izvoza usluga gospodarska diversifikacija sporo je napredovala.

Kosovo je u ranoj fazi i postiglo je određeni napredak kad je riječ o kapacitetima za suočavanje s pritiskom konkurencije i tržišnim silama unutar EU-a. Kosovo je postiglo određeni napredak u poboljšanju cestovne infrastrukture, ali postoje veliki nedostaci u sektorima željeznice i energetike. Postignut je slab napredak u osiguravanju stabilne opskrbe energijom, a gubitci u sektoru električne energije i dalje su vrlo visoki. Kosovo je ostvarilo određeni napredak u pogledu digitalizacije gospodarstva. Slab je napredak postignut i u poboljšanju kvalitete obrazovanja i rješavanju problema neusklađenosti vještina i potreba na tržištu rada. Strukturne su promjene u gospodarstvu spore jer ono i dalje uvelike ovisi o

sektoru domaće trgovine. Rast izvoza uglavnom ovisi o izvozu usluga u dijasporu, dok slaba diversifikacija proizvoda ograničava rast izvoza robe.

Kad je riječ o **dobrosusjedskim odnosima i regionalnoj suradnji**, Kosovo je nastavilo sudjelovati u većini regionalnih foruma. Međutim, odluka Kosova o uvođenju stopostotnih carina na uvoz iz Srbije i Bosne i Hercegovine dovela je u pitanje regionalnu suradnju.

U pogledu **normalizacije odnosa sa Srbijom** Kosovo je i dalje aktivno uključeno u dijalog. Međutim, vlada Kosova mora ukinuti carine na uvoz iz Srbije i Bosne i Hercegovine. Kosovo mora uložiti još mnogo truda da uspostavi povoljno okruženje za sklapanje pravno obvezujućeg sporazuma sa Srbijom. Takav je sporazum hitno potreban i ključan kako bi Srbija i Kosovo mogli napredovati na svojem europskom putu.

Kad je riječ o usklađivanju s **europskim standardima**, Kosovo je ostvarilo određenu razinu pripremljenosti. Zakonodavno usklađivanje nastavljeno je u nekim područjima, no provedba je slaba. Postignut je određeni napredak u području slobodnog kretanja robe, usluga i kapitala te u području finansijskih usluga, javne nabave i tržišnog natjecanja. Ostvaren je dobar napredak u područjima statistike i finansijske kontrole. U području oporezivanja i carine postignut je određeni napredak u prikupljanju poreznih prihoda, smanjivanju sive ekonomije ili provođenju carinskih mjera za zaštitu prava intelektualnog vlasništva, ali Kosovo se treba odlučnije boriti protiv sive ekonomije i utaje poreza. Određeni napredak postignut je u pogledu pitanja zaštite okoliša, ali provedba zaostaje. Energetski sektor i dalje se suočava s velikim izazovima, unatoč određenom napretku u pogledu energetske učinkovitosti. Općenito gledano, Kosovo treba poboljšati svoje administrativne kapacitete i koordinaciju u svim sektorima kako bi osiguralo djelotvornu provedbu pravne stečevine.

Vlasti su postigle napredak u upravljanju zakonitim i nezakonitim **migracijama**. Ta nastojanja treba nastaviti i unapređivati. Kosovo u tom kontekstu treba uspostaviti mehanizam za vraćanje nezakonitih migranata u skladu sa standardima i praksama EU-a.

PRILOG 3 – Provedba Strategije za zapadni Balkan i Programa prioriteta iz Sofije: pojačani angažman EU-a

Strategija za zapadni Balkan donesena 6. veljače 2018. dala je novi zamah odnosima između EU-a i zapadnog Balkana. U Strategiji su istaknuta područja u kojima su potrebne daljnje reforme i zalaganje partnera sa zapadnog Balkana, kao i potreba za pojačanom potporom EU-a regiji. Ta potpora obuhvaća 57 posebnih obveza u okviru šest vodećih inicijativa. Znatan dio tih aktivnosti naknadno su podržale države članice EU-a i partneri sa zapadnog Balkana u sklopu Programa prioriteta iz Sofije, koji je donesen na sastanku na vrhu održanom 17. svibnja 2018. u Sofiji.

Od donošenja Strategije Komisija je bila usredotočena na ispunjavanje obveza pojačanim političkim angažmanom, jačanjem operativnih veza između zapadnog Balkana i EU-a i njegovih agencija, osiguravanjem boljeg pristupa financiranju i tehničkoj pomoći te preusmjeravanjem financijske pomoći EU-a u okviru Instrumenta pretprijetne pomoći (IPA), koja je samo 2018. za zapadni Balkan iznosila više od 1,1 milijardi EUR.

U prvoj godini provedbe Strategije postignut je napredak u svih šest vodećih inicijativa. Regija je dobila znatnu političku pozornost. Prvi sastanak na vrhu EU-a i zemalja zapadnog Balkana od sastanka 2003. u Solunu održan je u Sofiji u svibnju 2018. Predsjednici Europskog vijeća i Europske komisije posjetili su regiju te je održan niz ministarskih sastanaka i sastanaka na visokoj razini. Cilj svih tih susreta bio je jačanje političke volje radi stvaranja novog zamaha za procese reformi i pojačanu regionalnu suradnju.

Prva vodeća inicijativa – Jačanje potpore vladavini prava usredotočena je na tri prioriteta: bolji nadzor pravosudnih reformi, usmjereniju tehničku pomoć u području izvršavanja zakonodavstva te jačanje potpore civilnom društvu, demokratskom aktivizmu i neovisnim medijima. Ministarski forum EU-a i zapadnog Balkana o pravosuđu i unutarnjim poslovima održan u Tirani u listopadu 2018. bio je ključan za napredak u tom području, posebno u jačanju suradnje s agencijama za pravosuđe i unutarnje poslove EU-a (PUP) te razvoju odgovarajućih pokazatelja za pravosudne sustave.

Kad je riječ o praćenju pravosudnih reformi, Komisija je u određenim pitanjima promijenila pristup i odabrala slanje viših dužnosnika EU-a za izvršavanje zakonodavstva na istodobna službena putovanja radi susreta s kolegama iz uprava svih šest partnerskih zemalja („stručne ocjene”). Niz preispitivanja provedbe sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima dovršen je tijekom 2018., u tijeku je niz preispitivanja odluka o javnoj nabavi te se kasnije tijekom 2019. planira i niz preispitivanja odluka o organiziranom kriminalu. Komisija također razvija nove načine za prikupljanje usklađenijih podataka iz pravosudnih sustava partnera. Rezultat tih revizija je regionalni projekt s Organizacijom za europsku sigurnost i suradnju (OESS) o praćenju sudskih postupaka u području korupcije i organiziranog kriminala. Svjetska banka pozvana je da provede niz regionalnih istraživanja pravosudnih sustava, a Komisija Vijeća Europe za procjenu učinkovitosti pravosuđa (CEPEJ) pomoći će pri usklađivanju prikupljanja podataka iz regije.

Komisija također pruža tehničku pomoć prilagođeniju potrebama u obliku savjetodavnih misija usmjerenih na reformu pravosuđa i borbu protiv organiziranog kriminala i korupcije. U Crnoj Gori i Albaniji u tijeku su dvije takve misije, još dvije bi trebale početi 2019. na Kosovu te u Bosni i Hercegovini, a još je jedna predviđena u Sjevernoj Makedoniji i možda Srbiji.

Komisija također blisko surađuje s Europskom zakladom za demokraciju (EED) radi potpore neovisnim medijskim platformama, aktivistima civilnog društva i aktivistima za demokraciju.

Zahvaljujući dodatnoj potpori EU-a u iznosu od 6 milijuna EUR Fond je 2018. uspio proširiti operacije na zapadnom Balkanu dodjelom 14 novih bespovratnih potpora u tom području.

Druga vodeća inicijativa – Jačanje suradnje u području sigurnosti i migracija podrazumijeva suradnju s regijom radi uklanjanja zajedničkih sigurnosnih prijetnji, uključujući terorizam, nasilni ekstremizam, radikalizaciju, organizirani kriminal, trgovinu ljudima i vatrenim oružjem, hibridne prijetnje te izgradnju kapaciteta partnera za rješavanje pitanja povezanih s migracijama i sigurnošću. Te su aktivnosti podržane na ministarskim sastancima u Londonu u srpnju i u Tirani u listopadu 2018., koji su bili ključni za uspostavu tješnje suradnje u području sigurnosti, zaliha oružja i planiranja zajedničkih protuterorističkih mjera.

Komisija i šest partnera sa zapadnog Balkana dogovorili su zajednički akcijski plan za borbu protiv terorizma na Ministarskom forumu EU-a i zapadnog Balkana o pravosuđu i unutarnjim poslovima održanom u Tirani. Komisija sada olakšava pripremu akcijskih planova za pojedine zemlje koji su u skladu s regionalnim prioritetima. Uspostavila je i regionalnu mrežu nacionalnih koordinatora za sprečavanje nasilnog ekstremizma, koja je održala dva sastanka u 2018. i jedan u ožujku 2019.

Komisija dovršava preispitivanje Akcijskog plana protiv trgovine vatrenim oružjem između EU-a i jugoistočne Europe za razdoblje 2015.–2019. Kako bi podržao provedbu Regionalnog plana za malo i lako oružje (SALW) usvojenog na londonskom sastanku ministara unutarnjih poslova u srpnju 2018., EU je tom planu dodijelio namjenska sredstva iz proračunske linije za zajedničku vanjsku i sigurnosnu politiku.

EU je pozvao partnere sa zapadnog Balkana da se uključe u ciklus politika EU-a protiv teškog i organiziranog kriminala te u pripremu i provedbu relevantnih godišnjih akcijskih planova. Europska služba za vanjsko djelovanje (ESVD) je povećala učestalost sastanaka namijenjenih dijalogu sa zapadnim Balkanom o zajedničkoj vanjskoj i sigurnosnoj politici kako bi potaknula daljnje usklađivanje regije sa zajedničkim stajalištima EU-a. ESVD je pozvao sve partnere sa zapadnog Balkana na sudjelovanje u istraživanjima o hibridnim rizicima radi procjene njihovih slabosti i boljeg usmjeravanja pomoći EU-a. Dosad su provedena istraživanja s četiri partnera.

Kad je riječ o migracijama, Komisija u suradnji s relevantnim agencijama EU-a i međunarodnim organizacijama i dalje potiče provedbu ambicioznih projekata u području upravljanja migracijama, izgradnju kapaciteta partnera za upravljanje mješovitim migracijskim tokovima, uspostavu postupaka azila, mehanizme za vraćanje i razmjenu informacija. Komisija je pokrenula i inicijative za bolju koordinaciju rada časnika za vezu zaduženih za migracije raspoređenih u regiji te za poboljšanje razmjene operativnih informacija.

Kako bi postigla bolje sinergije u području sigurnosti i migracija, Komisija se zalaže za veće sudjelovanje agencija za pravosuđe i unutarnje poslove na zapadnom Balkanu. To je uključivalo potpisivanje radnog dogovora s Europskim centrom za praćenje droga i ovisnosti o drogama (EMCDDA), potpisivanje sporazuma o suradnji između Eurojusta i Albanije (takvi sporazumi potpisani su i s Crnom Gorom i Sjevernom Makedonijom) i dovršetak pregovora s pet država te regije koje graniče s EU-om o sporazumu o statusu s EU-om o djelovanjima koja provodi Agencija za europsku graničnu i obalnu stražu. Sporazum s Albanijom stupio je na snagu i raspoređeni su prvi službenici graničnog nadzora. Naposljetku, kako bi poboljšala koordinaciju rada svojih agencija koje djeluju na tom području, Komisija je osnovala radnu skupinu EU PUP agencija za potporu radu na zapadnom Balkanu.

Ukupna dodijeljena sredstva za 2018. za mjere povezane s vladavinom prava, sigurnošću i migracijama iznose više od 145 milijuna EUR.

Treća vodeća inicijativa – Potpora društveno-gospodarskom razvoju usmjerena je na poticanje napretka u razvoju Regionalnog gospodarskog prostora (REA), prilagodbu postojećih okvira za ulaganja radi poticanja ulaganja u regiji, bolju stratešku primjenu programa gospodarskih reformi te podupiranje obrazovanja i socijalnih reformi. Sastanci ministara gospodarstva u Beču u srpnju i ministara obrazovanja u Bruxellesu u lipnju 2018. bili su važni pokretači napretka u ovoj vodećoj inicijativi, posebno kad je riječ o provedbi Regionalnog gospodarskog prostora i raznih inicijativa u području strukovnog osposobljavanja, mobilnosti studenata te priznavanja kvalifikacija. EU 2019. započinje i sa sustavnom organizacijom sastanaka s ministrima nadležnima za zapošljavanje na zapadnom Balkanu.

Komisija je, zajedno s Vijećem za regionalnu suradnju, nastavila podupirati provedbu višegodišnjeg akcijskog plana za razvoj Regionalnog gospodarskog prostora (REA MAP). Ključna su postignuća u tom području stupanje na snagu Dodatnog protokola 5 Srednjoeuropskog ugovora o slobodnoj trgovini (CEFTA) o olakšavanju trgovine u travnju 2018., prihvaćanje Programa reforme regionalnih ulaganja i pokretanje regionalnog programa za diversifikaciju i integraciju financijskih tržišta. Završeni su pregovori o liberalizaciji trgovine uslugama, a započeli su pregovori o mobilnosti stručnjaka u regiji.

U tijeku je strateško i financijsko širenje Investicijskog fonda za zapadni Balkan (WBIF). Preispitivanje u sredini programskog razdoblja u tu je svrhu dovršeno 2018., a međunarodna financijska institucija Agence française de développement (AFD) od prosinca 2018. sudjeluje u radu Investicijskog fonda za zapadni Balkan, a od travnja 2019. u Grupi Svjetske banke. Napreduje uspostava jamstva za zapadni Balkan čiji je cilj privući privatna ulaganja u regiju, ex ante procjena dovršena je 2018. i pokrenut je dijalog s međunarodnim financijskim institucijama.

Komisija je povećala i potporu za razvoj privatnog sektora s naglaskom na novoosnovanim poduzećima i pristupu financiranju za mlade poduzetnike. Pokrenut je novi regionalni program garancija za mlade u iznosu od 10 milijuna EUR u svrhu jačanja poduzetničkog kapaciteta mladih i osiguravanja radnih mjesta. Programom bi se moglo osigurati financiranje u iznosu do 80 milijuna EUR. Komisija je u Srbiji uspostavila sličan program jamstava u iznosu od 20 milijuna EUR, za koji se očekuje da će potaknuti do 180 milijuna EUR novih zajmova za novoosnovana i inovativna poduzeća u Srbiji. Komisija se također priprema na zapadni Balkan proširiti potporu za razvoj strategija pametne specijalizacije, koja je trenutačno dostupna samo državama članicama.

EU je poduzeo korake za povećanje strateške uporabe programa gospodarskih reformi (ERP) u partnerskim zemljama usklađivanjem tih programa s europskim semestrom. U sklopu ERP-a ojačan je nadzor nad zapošljavanjem i socijalnim reformama, kao i organizacijom godišnjeg sastanka ministara EU-a i zapadnog Balkana koji će se održati u lipnju 2019. Osim toga, financijska potpora EU-a zapošljavanju, obrazovanju, socijalnoj uključenosti i zdravlju pojačana je nizom novih programa bilateralne pomoći te programom mobilnosti u strukovnom obrazovanju i osposobljavanju za regiju. EU postupno povećava potporu u okviru programa Erasmus+, a do 2020. je namjerava udvostručiti.

Ukupna dodijeljena sredstva u okviru Instrumenta pretprijetne pomoći u 2018. za mjere povezane s konkurentnosti, rastom i obrazovanjem iznosila su više od 260 milijuna EUR.

Četvrta vodeća inicijativa – Povećanje povezanosti usmjerena je na razvoj veza u području prometa i energetike kako bi se olakšala trgovina i potaknuo gospodarski rast. Mjere predviđene u okviru ove inicijative su planiranje i ulaganje u infrastrukturu te stvaranje odgovarajućeg regulatornog okruženja za integraciju regionalnog tržišta.

Sastanci ministara prometa u Ljubljani u travnju i u Bruxellesu u prosincu 2018. bili su ključni za donošenje niza izjava o reformama prometa, dok su na sastanku u Podgorici ministri za energetiku i okoliš donijeli revolucionarnu izjavu o energetske tranziciji.

U području energetike Komisija podupire proširenje energetske unije EU-a na zapadni Balkan i stvaranje jedinstvenog regulatornog prostora u skladu s Ugovorom o Energetskoj zajednici. Daljnji napredak u tom području zahtijevat će pozitivne pomake u dijalogu između Beograda i Prištine.

Ministri energetike i okoliša zapadnog Balkana potpisali su zajedničku izjavu o prelasku na čistu energiju na sastanku u Podgorici u veljači 2019., što je veliko postignuće. Uz 50 milijuna EUR koji su već dostupni u okviru Regionalnog instrumenta za energetske učinkovitost (REEF), Komisija je stavila na raspolaganje 30 milijuna EUR bespovratnih sredstava za energetske učinkovitost. Komisija je 2018. podržala potpisivanje sporazuma o spojnem plinovodu između Bugarske i Srbije, koji će se djelomično financirati u okviru Instrumenta prepristupne pomoći i Europskog fonda za regionalni razvoj. U području prometa Komisija i dalje podržava provedbu Ugovora o Prometnoj zajednici i rad njezina tajništva. Osnovane su institucije Zajednice (Regionalni upravljački odbor i Ministarsko vijeće) te je sa Srbijom potpisan sporazum o sjedištu zajednice, a vršitelj dužnosti direktora imenovan je početkom 2019.

Komisija je podržala potpisivanje izjave ministara usmjerene na uklanjanje prepreka na granicama te integrirane cestovne i željezničke granične prijelaze. Izjava se temelji na studiji koju je financirao EU i kojom su utvrđena 32 prioritetna granična prijelaza u regiji s mogućnošću integracije. U tijeku je potpisivanje bilateralnih sporazuma između predmetnih zemalja za svaki od prijelaza.

Nakon donošenja relevantnih izjava na sastanku ministara u Ljubljani i sastanku na vrhu u Sofiji o TEN-T-u, Komisija također omogućava pripremu nove regionalne željezničke strategije i akcijskog plana za sigurnost na cestama koji je usmjeren na smanjenje broja smrtnih slučajeva na cestama uklanjanjem crnih točaka. Komisija je 2018. financirala 24 inspekcije tih crnih točaka koje su proveli stručnjaci iz projekta Connecta.

Kada je riječ o ulaganju u infrastrukturu, Okvirnim sporazumom o ulaganju za zapadni Balkan se i 2018. nastavio podupirati plan povezivanja. Na sastanku na vrhu u Sofiji Komisija je najavila bespovratna sredstva za jedanaest novih projekata u području prometa s ukupnom vrijednošću sredstava EU-a u iznosu od 192,7 milijuna EUR. Od uvođenja WBIF-a Komisija je u okviru tog instrumenta dodijelila bespovratna sredstva 31 prioritetnom projektu u iznosu od 700 milijuna EUR, čime su se osigurala vanjska ulaganja u iznosu većem od 2,4 milijardi EUR.

Peta vodeća inicijativa – Digitalna agenda za zapadni Balkan usmjerena je na izgradnju digitalnog gospodarstva i društva u regiji. Agenda je pokrenuta u lipnju 2018. na godišnjoj Digitalnoj skupštini EU-a na temelju radnog dokumenta službi Komisije u kojem su navedene ključne inicijative. Komisija je uspostavila i dijaloge o informacijskim i komunikacijskim tehnologijama sa zemljama zapadnog Balkana, među ostalim u okviru posjeta povjerenika za digitalno gospodarstvo i društvo najvećim glavnim gradovima u regiji.

Komisija je i intenzivno podupirala pregovore o novom regionalnom sporazumu o roamingu, što je dovelo do ukidanja naknada za roaming na zapadnom Balkanu. Sporazum je usvojen na sastanku ministara o digitalnom gospodarstvu u travnju 2019., a stupit će na snagu u srpnju 2019.

Komisija je u okviru WBIF-a izdvojila 30 milijuna EUR za tehničku pomoć u pripremi ulaganja u širokopojasnu vezu i dodatnih 8 milijuna EUR za regionalnu inicijativu za poboljšanje kibersigurnosti.

EU se zalaže i za pristup zemalja zapadnog Balkana različitim europskim forumima i skupinama. Konkretno, partnerske države uključene su kao promatrači u Europsku skupinu regulatora za audiovizualne medijske usluge (ERGA) i skupinu za jedinstveno digitalno tržište na visokoj razini (DSM HLG). Pozvane su kao promatrači i u Tijelo europskih regulatora za elektroničke komunikacije (BEREC).

Naposljetku, Komisija uključuje partnerske države u razne inicijative Zajednice u području digitalnih vještina, e-uprave i e-zdravstva. Među njima su mreža ureda za širokopojasne usluge, program pripravnika Digitalna prilika, program ISA2, ambasadori Europskog tjedna programiranja, mreža e-zdravstva, Europski savez za umjetnu inteligenciju i Opservatorij i forum EU-a za lance blokova.

Ukupna dodijeljena sredstva u okviru Instrumenta pretpristupne pomoći u 2018. za mjere povezanosti u području prometa, energetike i digitalnog sektora iznosila su 450 milijuna EUR.

Šesta vodeća inicijativa – Potpora pomirenju i dobrosusjedskim odnosima usmjerena je na poticanje održivog i trajnog mira u regiji na temelju tri teme: suočavanje s nasljeđem prošlosti, ponovna uspostava međuljudskih kontakata među zajednicama i jačanje suradnje u područjima od zajedničkog interesa. Ta su pitanja redovito uvrštavana u dnevni red sastanaka ministara vanjskih poslova zemalja zapadnog Balkana, kao i niz sastanaka na visokoj razini o bilateralnim pitanjima koja je 2018. pokrenulo austrijsko predsjedništvo.

Komisija i dalje podupire Međunarodni rezidualni mehanizam za kaznene sudove i rad Posebnog suda za ratne zločine na Kosovu. Zajedno s Međunarodnim odborom za nestale osobe i Međunarodnim odborom Crvenog križa Komisija potiče nastojanja da se riješe preostali slučajevi nestalih osoba i ispune potrebe njihovih obitelji. Komisija je također ojačala svoju potporu uspostavi regionalnog povjerenstva za istinu.

EU pruža financijsku pomoć Regionalnom uredu za suradnju mladih (RYCO) kao važnom sredstvu za povećanje mobilnosti i suradnje među mladima. Pokrenut je laboratorij za mlade zapadnog Balkana kako bi se mladima omogućilo sudjelovanje u oblikovanju politika. Povećana je potpora za suradnju među kulturnim i kreativnim djelatnostima u okviru programa Kreativna Europa.

Uz razne višedržavne mjere kojima se podupire regionalna suradnja, program prekogranične suradnje (CBC) omogućuje provedbu konkretnih projekata zajednice u područjima kao što su upravljanje prirodnim resursima, turizam i kultura. Cjelokupna potpora EU-a institucionalnim i socioekonomskim reformama pridonosi vraćanju povjerenja građana i zajednica te na taj način stvara okruženje naklonjeno pomirenju.

Ukupna sredstva dodijeljena u okviru IPA-e 2018. za potporu dobrosusjedskim odnosima i pomirenju iznosila su približno 80 milijuna EUR.

Komisija će s ciljem ispunjavanja obveza iz Strategije za zapadni Balkan u narednim godinama nadograđivati navedena postignuća u okviru šest vodećih inicijativa. Nastavit ćemo komunicirati s partnerskim zemljama i državama članicama putem političkog dijaloga,

redovitim analiza stanja i posebnih sastanaka na radnim razinama. Stalan angažman i konstruktivna regionalna suradnja partnerskih zemalja sa zapadnog Balkana bit će ključni za postizanje ambicioznih ciljeva Strategije i njezina akcijskog plana.

PRILOG 4. – Ključni statistički podaci

STATISTIČKI PODACI (29. travnja 2019.)

Demografija	Napomena	Crna Gora		Sjeverna Makedonija		Albanija		Srbija		Turska		Bosna i Hercegovina		Kosovo *		EU-28	
		2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.
Ukupno stanovništvo (u tisućama)		622,2	622,4	2 071,3	2 073,7	2 875,6	2 876,6	7 076,4	7 040,3	78 741	79 815	3 516,0	3 509,7	1 771,6	1 785,5	510 182 p	511 373 bp
Udio dobne skupine od 15 do 64 u ukupnom stanovništvu (%)		67,6	67,4		70,2	68,7	68,7	66,6	66,3	67,8	68	:	:	65,6 p	66,8	65,3	65,0 b
Gruba stopa prirodne promjene stanovništva (na 1 000 stanovnika)		1,8	1,5	1,2	0,7	3,6	3,0	-5,1	-5,5	11,2	10,8	-1,8 p	-2,0	8,4 p	8,2	0,0p	-0,4 bp
Očekivani životni vijek na dan rođenja, muškarci (u godinama)		74,1	73,9	73,4	74,1	77,1	77,1	73,2	73,1	75,4	75,7	:	:	75,9 p	:	78,2	78,3 b
Očekivani životni vijek na dan rođenja, žene (u godinama)		78,9	79,2	77,5	77,9	80,1	80,1	78,3	78,1	81	81,3	:	:	81,6 p	:	83,6	83,5 b

Tržište rada	Napomena	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.
Stopa sudjelovanja na tržištu rada za osobe u dobi od 20 do 64: udio ekonomski aktivnog stanovništva u dobi od 20 do 64 (%)	1.	69,1	69,3	69,6	70,3	73,3 e	73,9	70,0	71,2	60,9	61,9	58,8	58,4	44,0	49,0	77,6	78,0
Stopa sudjelovanja na tržištu rada za muškarce u dobi od 20 do 64: udio muškog ekonomski aktivnog stanovništva u dobi od 20 do 64 (%)	1.	76,7	77,0	83,8	84,4	82,5 e	84,3	78,0	78,8	83,3	83,7	72,0	71,3	66,8	75,1	83,7	84,1
Stopa sudjelovanja na tržištu rada za žene u dobi od 20 do 64: udio ženskog ekonomski aktivnog stanovništva u dobi od 20 do 64 (%)	1.	61,6	61,7	54,9	55,7	64,2 e	63,5	62,0	63,6	38,5	40,0	45,3	45,6	20,9	22,6	71,4	72,0
Stope zaposlenosti, u dobnoj skupini od 20 do 64 (% stanovništva)																	

Ukupno		57,1	58,2	53,3	54,8	62,1 e	63,9	59,1	61,5	54,3	55,3	44,2	46,6	32,3	34,4	71,1	72,2
Muškarci		63,0	65,2	63,7	65,6	69,4 e	72,1	66,3	68,5	75,5	76,1	56,4	58,1	49,9	54,0	76,9	78,0
Žene		51,3	51,4	42,5	43,7	55 e	55,6	51,9	54,5	33,2	34,4	32,0	35,1	14,6	14,6	65,3	66,5

Tržište rada, nastavak	Napomena	Crna Gora		Sjeverna Makedonija		Albanija		Srbija		Turska		Bosna i Hercegovina		Kosovo *		EU-28	
		2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.
Osobe u dobi od 15 do 24 koje nisu zaposlene, ne školuju se niti stručno osposobljavaju, % stanovništva u toj dobnoj skupini		18,4	16,7	24,3	24,9	26,9 e	25,9	17,7	17,2	24,0	24,2	26,4	24,3	30,1	27,4	11,6	10,9
Osobe u dobi od 15 do 29 koje nisu zaposlene, ne školuju se niti stručno osposobljavaju, % stanovništva u toj dobnoj skupini		22,3	21,4	31,3	31,1	30 e	29,7	22,3	21,7	27,8	27,5	31,4	28,8	37,3	35,0	14,2	13,4
Zaposlenost po glavnim sektorima																	
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo (%)		7,7	7,9	16,6	16,2	40,2 e	38,2 e	18,6	17,2	19,5	19,4	18,0	18,9	4,2	4,4	4,3	4,2
Industrija (%)		9,8	9,5	23,1	22,5	12,8 e	12,5 e	20,2	21,2	19,5	19,1	22,7	22,2	18,0	17,4	17,3	17,3
Građevinarstvo (%)		7,7	7,6	7,2	7,2	6,5 e	6,9 e	4,3	4,1	7,3	7,4	8,6	7,3	11,5	12,9	6,7	6,8
Usluge (%)		74,8	75,0	53,1	54,1	40,5 e	42,4 e	57,0	57,5	53,7	54,1	50,8	51,6	66,3	65,3	71,7	71,7
Zaposleni u javnom sektoru kao udio u ukupnom broju zaposlenih, osobe u dobi od 20 do 64 (%)	2.	31,2	32,6	:	:	15,6 e	16,4 e	28,3	27,8	13,8	13,3	17,8	18,4	30,8	28,4	:	:
Zaposleni u privatnom sektoru kao udio u ukupnom broju zaposlenih, osobe u dobi od 20 do 64 (%)	2.	47,0	45,5	:	:	84,4 e	83,6 e	71,7	72,2	86,2	86,7	82,2	81,6	69,2	71,6	:	:
Stope nezaposlenosti (% radne snage)																	
Ukupno	1.	17,8	16,1	23,7	22,4	15,2 e	13,7 e	15,4	13,6	10,9	10,9	25,5	20,7	27,5	30,3	8,6	7,6
Muškarci	1.	18,3	15,4	24,4	22,7	15,9 e	14,6 e	14,8	13,0	9,6	9,4	22,6	19,0	26,2	28,5	8,4	7,4
Žene	1.	17,1	16,9	22,7	21,8	14,4 e	12,6 e	16,2	14,4	13,6	13,9	30,2	23,3	31,7	36,4	8,8	7,9
Mladi u dobi od 15 do 24	1.	35,9	31,7	48,2	46,7	36,5 e	31,9 e	34,9	31,9	19,5	20,5	54,3	45,8	52,4	52,7	18,7	16,8
Dugoročno (> 12 mjeseci)	1.	13,4	12,4	19,2	17,4	10,1 e	8,9 e	10,0	8,2	2,2	2,4	21,7	17,0	18,0	21,7	4,0	3,4
Prosječne nominalne mjesečne plaće (u EUR)	3.	499	510	363	372	397	446	516	544	607	555	429	435	:	:	:	:

Obrazovanje	Napomena	Crna Gora		Sjeverna Makedonija		Albanija		Srbija		Turska		Bosna i Hercegovina		Kosovo *		EU-28	
		2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.
Osobe koje rano napuštaju obrazovanje i osposobljavanje: postotak stanovništva u dobi od 18 do 24 s najviše nižim sekundarnim obrazovanjem koje nisu nastavile školovanje ili stručno osposobljavanje (%)		5,5	5,4	9,9	8,5	19,6 e	19,6	7,0	6,2	34,3	32,5	4,9	5,1	12,7	12,2	10,7	10,6
Javni izdaci za obrazovanje kao udio u BDP-u (%)		:	:	:	:	3,1 p	3,1 p	3,6	3,7	4,7	4,2	:	:	4,6	4,4	:	:
Postotak stanovništva u dobi od 20 do 24 s najviše nižim sekundarnim obrazovanjem, ukupno		6,8	4,9	12,0	9,3	:	:	7,8	6,8	43,9	42,8	5,8 u	6,1 u	14,6	13,8	16,8	16,6
Postotak stanovništva u dobi od 20 do 24 s najviše nižim sekundarnim obrazovanjem, muškarci		5,8	4,9	10,9	8,8	:	:	8,6	7,3	44,2	42,9	5,5 u	6,1 u	12,5	12,8	19,1	19,1
Postotak stanovništva u dobi od 20 do 24 s najviše nižim sekundarnim obrazovanjem, žene		7,9	4,9	13,1	9,8	:	:	7,0	6,3	43,7	42,7	6,3 u	6,2 u	17,0	14,9	14,4	14,1
Postotak stanovništva u dobi od 20 do 24 s višim sekundarnim ili postsekundarnim netercijarnim obrazovanjem, ukupno		82,2	86,9	77,2	80,3	:	:	84,9	85,0	35,7	36,1	86,6	86,9	70,5	70,8	65,3	65,1
Postotak stanovništva u dobi od 20 do 24 s višim sekundarnim ili postsekundarnim netercijarnim obrazovanjem, muškarci		86,9	90,6	82,5	83,7	:	:	86,3	86,3	38,3	39,4	89,0	89,4	74,5	74,2	66,1	65,8
Postotak stanovništva u dobi od 20 do 24 s višim sekundarnim ili postsekundarnim netercijarnim obrazovanjem, žene		77,2	82,9	71,8	76,7	:	:	83,3	83,5	33,3	32,9	83,7	84,0	66,0	66,9	64,4	64,4
Postotak stanovništva u dobi od 30 do 34 s tercijarnim obrazovanjem, ukupno		33,9	34,0	29,1	30,5	20,9 e	23,5 e	29,9	31,4	26,5	27,3	23,1	23,8	19,1	21,8	39,0	39,8
Postotak stanovništva u dobi od 30 do 34 s tercijarnim		31,8	30,0	24,5	24,6	18,0 e	21,1 e	24,7	25,4	28,3	28,6	16,6 u	19,4	18,9	22,4	34,3	34,8

obrazovanjem, muškarci																	
Postotak stanovništva u dobi od 30 do 34 s terciarnim obrazovanjem, žene		35,9	37,7	33,8	36,8	23,9 e	26,0 e	35,3	37,6	24,6	26,0	29,4	28,4	19,4	21,2	43,8	44,8

Nacionalni računi	Napomena	Crna Gora		Sjeverna Makedonija		Albanija		Srbija		Turska		Bosna i Hercegovina		Kosovo *		EU-28	
		2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.
Bruto domaći proizvod																	
U tekućim cijenama (u milijardama EUR)		4,0	4,3	9,7 p	10,0 p	10,7	11,6 p	36,7	39,2	780,2	753,9	15,3	:	6,1	6,4	14 958,3	15 382,6
Po stanovniku (u EUR)		6 400	6 900	4 700 e	4 800 p	3 700	4 000 p	5 200	5 600	9 800	9 400	4 400	4 700	3 400	3 600	29 300	30 000
Prema standardima kupovne moći (PPS) po stanovniku		13 000	13 700	10 800 e	10 800 p	8 600	9 100 p	11 400	11 600	19 200	19 900	9 000	9 500	:	:	29 300	30 000
Prema standardima kupovne moći (PPS) po stanovniku, u odnosu na prosjek EU-a (EU-28 = 100)		44	46	37 e	36 p	30	30 p	39	39	65	66	31	32	:	:	-	-
Realna godišnja stopa promjene (u obujmu) u usporedbi s prethodnom godinom (%)		2,9	4,7	2,8	0,2 p	3,3	3,8 p	3,3	2,0	3,2	7,4	3,1	:	4,1	4,2	2,0	2,4
Bruto dodana vrijednost po glavnim sektorima																	
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo (%)		9,0	8,4	10,6	9,1 p	22,6	21,8 p	8,2	7,3	7,0	6,9	7,5	:	13,0	11,4	1,6	1,7
Industrija (%)		12,2	11,2	19,7	20,6 p	14,0	12,8 p	26,3	26,5	22,3	23,2	22,6	:	21,5	21,8	19,5	19,7
Građevinarstvo (%)		6,7	8,2	8,0	7,2 p	10,2	10,5 p	4,7	5,0	9,7	9,7	4,6	:	8,1	9,9	5,3	5,4
Usluge (%)		72,1	72,2	61,7	63,1 p	53,2	54,9 p	60,8	61,2	61,0	60,2	65,3	:	57,4	56,9	73,6	73,2

Platne bilance																	
Neto (priljev – odljev) izravna strana ulaganja (FDI) (u milijunima EUR)		371,6	484,3	316,9	180,0	936,5	993,8	1 899,2	2 418,1	9 211,3	7 277,2	256,8	330,1	177,2	212,0	30 664,7	- 72 791,5
Neto (priljev – odljev) izravna strana ulaganja (FDI) (% BDP-a)		9,4	11,3	3,3	1,8 p	8,7 p	8,6	5,2	6,2	1,2	1,0	1,7	:	2,9	3,3	0,2	-0,5
Neto (priljev – odljev) izravna strana ulaganja (FDI) u odnosu na EU-28 (u milijunima EUR)		-25,6	174,1	199,1	100,2	274,7	:	1 304,4	1 756,7	3 166,7	1 786,0	214,9	217,0	15,6	107,3	-	-

Neto (priljev – odljev) izravna strana ulaganja (FDI) u odnosu na EU-28 (% BDP-a)		-0,6	4,0	2,1	1,0 p	2,6	:	3,6	4,5	0,4	0,2	1,4	:	0,3	1,7	-	-
Doznake kao % BDP-a		4,8	4,7	2,0	1,9 p	5,7 p	5,5	7,3	7,6	0,1	0,0	8,2	:	11,4	11,8	0,1	0,1

Vanjska trgovina robom	Napomena	Crna Gora		Sjeverna Makedonija		Albanija		Srbija		Turska		Bosna i Hercegovina		Kosovo *		EU-28	
		2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.
Udio izvoza u zemlje EU-28 prema vrijednosti u ukupnom izvozu (%)		37,4	34,8	80,0	81,1	77,9	77,2	67,6	67,6	47,9	47,0	71,3	71,2	22,6	24,9	-	-
Udio uvoza iz zemalja EU-28 prema vrijednosti u ukupnom uvozu (%)		48,2	47,4	61,9	62,9	63,1	61,7	58,7	58,9	39,0	36,4	61,9	60,9	43,1	43,1	-	-
Trgovinska bilanca (u milijunima EUR)		-1 736	-1 932	-1 786	-1 818	-2 399	-2 622	-2 483	-3 194	-50 676	-67 771	-3 448	-3 646	-2 480	-2 669	37 238	21 099
Međunarodna trgovina robom i uslugama u odnosu na BDP																	
Uvoz (% BDP-a)		63,1	64,5	65,5	69,2 p	45,8	46,6 p	53,4	57,1	24,9	29,3	52,3	:	50,9	52,5	40,4	42,0
Izvoz (% BDP-a)		40,6	41,1	50,7	55,4 p	29,0	31,6 p	48,6	50,5	22,0	24,8	35,4	:	23,7	26,7	43,9	45,7

Javne financije	Napomena	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.
** Suficit opće države (+) / deficit (-) (% BDP-a)		-2,8	-5,6	-2,7	-2,7	-1,8	-2,0	-1,2	1,1	-1,1	-2,8	1,2	2,6	:	:	-1,7	-1,0
** Dug opće države (% BDP-a)		64,4	64,2	39,9	39,5	68,6	66,8	68,8	58,7	28,3	28,3	40,5	36,1	14,6 e	16,6 e	83,4	81,7

Financijski pokazatelji	Napomena	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.
Godišnja promjena maloprodajnih cijena (%)	4.	0,1	2,8	0,2	2,1	1,5	3,3	1,3	3,3	7,7	11,1	-1,1	1,2	0,3	1,5	0,2	1,7
** Privatni dug, konsolidirani, u odnosu na BDP (%)	5.	:	:	:	:	:	:	:	:	84,8	85,1	84,5	83,3	:	:	141,9	140,3
Ukupni vanjski dug u odnosu na BDP (%)		:	:	74,7	73,6 p	73,4 p	68,7	72,1	65,3	47,4	53,4	:	:	33,2	32,6	:	:
Ukupan dug u stranoj valuti u odnosu na BDP (%)	6.	:	:	:	:	73,5	68,7	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Kamatne stope na zaduživanje (jedna godina), godišnje (%)	7.	7,45	6,81	4,25	3,75	5,89	5,98	5,50	5,00	15,79	18,12	4,97	3,88	7,47	6,83	:	:

Kamatne stope na depozite (jedna godina), godišnje (%)	8.	0,93	0,69	0,25	0,25	0,80	0,75	2,50	2,00	10,33	13,53	0,09	0,06	1,01	1,04	:	:
Vrijednost deviznih rezervi (uključujući zlato) (u milijunima EUR)		803,0	897,7	2 613,4	2 336,3	2 945,0	2 995,9	10 204,6	9 961,6	95 863,2	95 361,6	4 873,2	5 397,5	605,1	683,4	:	:
Međunarodne rezerve – protuvrijednost u mjesecima uvoza		3,9	3,9	4,9	4,0	7,2	6,7	6,2	5,4	6,0	5,2	7,3	7,2	2,3	2,4	:	:

Poslovanje	Napomena	Crna Gora		Sjeverna Makedonija		Albanija		Srbija		Turska		Bosna i Hercegovina		Kosovo *		EU-28	
		2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.
Indeks industrijske proizvodnje (2010. = 100)		84,4 s	81,8 s	122,0	122,2	143,8	142,9	111,7	115,8	126,3	134,3	112,0	115,5	:	:	105,6	109,1 s

Infrastruktura	Napomena	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.
Gustoća željezničke mreže (pruge u prometu na 1 000 km ²)	9.	18,4	18,4	27,4	27,4	12,2	12,2	48,6	48,5	13,2	13,3	20,0	20,0	30,9	30,9	:	:
Dionice autocesta (u km)		0	0	259	259	:	:	741	963	2 542	2 657	163	172	98	108	:	:

Energetika	Napomena	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.
Neto uvoz energije u odnosu na BDP		3,4	4,9	5,2	5,9	1,3	2,5	3,4	4,3	1,0	1,5	4,3	:	4,1	5,4	1,3	1,5

: = nije dostupno
b = prekid u seriji
e = procijenjena vrijednost
p = privremena vrijednost
s = procjena/izračun Eurostata
u = nepouzdana
– = nije primjenjivo

* = Ovim se nazivom ne dovode u pitanje stajališta o statusu te je on u skladu s RVSUN-om 1244 i mišljenjem Međunarodnog suda o proglašenju neovisnosti Kosova.

** = Podaci o državnom deficitu i dugu država proširenja objavljeni su u skladu s primljenim podacima te bez provjere njihove kvalitete i pridržavanja pravila Europskog sustava računa (ESA).

Bilješke:

1. Turska: podaci o nezaposlenosti temelje se na kriteriju od četiri tjedna uz kriterij korištenja isključivo aktivnih metoda traženja posla.
2. Bosna i Hercegovina: javni sektor uključuje NACE Rev. 2 odjeljke O, P i Q, dok privatni sektor uključuje ostale odjeljke NACE. Crna Gora: nisu uključene nevladine organizacije, podaci se odnose na udio zaposlenih (u javnom i privatnom sektoru) u odnosu na ukupni broj zaposlenih.
3. Albanija: javni sektor. Bosna i Hercegovina: neto dohodak. Srbija: plaće isplaćene zaposlenicima pravnih osoba i obrta.
4. Harmonizirani indeks maloprodajnih cijena osim za Bosnu i Hercegovinu.
5. Bosna i Hercegovina: podaci za monetarne financijske institucije.
6. Albanija: vanjski dug (uključujući izravna strana ulaganja).
7. Albanija: prosječna ponderirana stopa primijenjena na nove zajmove na 12 mjeseci tijekom odgovarajućeg mjeseca i s dospijecom u roku od 12 mjeseci. Crna Gora: ponderirana prosječna efektivna kamatna stopa, na nepodmirene iznose, godišnje. Sjeverna Makedonija: kraj godine (31. prosinca). Bosna i Hercegovina: kratkoročne stope na zaduživanje u nacionalnoj valuti odobrene nefinancijskim društvima (ponderirani prosjek).
8. Albanija: kamatna stopa na depozite predstavlja ponderiranu prosječnu stopu za nove depozite tijekom odgovarajućeg mjeseca s dospijecom od 12 mjeseci. Crna Gora: ponderirana prosječna efektivna kamatna stopa, na nepodmirene iznose, godišnje. Sjeverna Makedonija: kraj godine (31. prosinca). Turska: prekonocna stalno raspoloživa mogućnost deponiranja. Bosna i Hercegovina: stope na depozite po viđenju u nacionalnoj valuti kućanstava (ponderirani prosjek).
9. Srbija: temelji se na ukupnom, a ne na kopnenom području.